

DEDE KORKUT

Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi

Turkish Language & Literature Research

Cilt: 1 Sayı: 2 Yıl: 2012

Volume: 1 Issue: 2 Year: 2012

FUZÛLÎ VE BÂKÎ DİVÂNÎ'NDA BELÂ KAVRAMININ KARŞILAŞTIRILMASI

COMPARISON OF THE TERM OF EVILEST IN FUZULÎ'S AND BAKÎ'S DIVAN

Erol ÇAMYAR*

Öz

Kur'an ve hadislerde sıklıkla geçen ve Divan şiirinde de hayli fazla geçen kavramlardan biri olan *belâ* kavramı, divan şairleri tarafından farklı anlam ve mazmunlarla ifade edilmiştir. *Belâ* kavramı Türkçe sözlükte iki farklı anlam taşımaktadır.

Bu çalışmada, 16. Yüzyıl şairlerinden Fuzûlî ve Bâkî Divânlarında geçen "belâ" kavramını anlam ve kavram yönünden ele alıp, bilim ve edebiyat dünyasında bu konu hakkında bilimsel bir çalışma ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan Şiiri, Fuzûlî Divânı, Bâkî Divânı, Belâ, Kur'an ve Hadisler.

Abstract

The term "evilest" which is often used in the Ottoman poetry-Divan-,in Holy Kur'an and Hadiths, is expressed with different meanings and imageries. The term *evilest* has two different meanings in Turkish dictionary.

In this study, 16. Century poet Fuzûlî and Bâkî Divân's meaning and concept in terms of the concept of "darned" and, in the world of science and literature will reveal a scientific study on this topic.

Keywords: Ottoman Poetry, Fuzuli's Divan, Baki's Divan, evilest, Holy Quran and Hadiths.

Giriş

Dilimizde ve dilin tezahür ettiği günlük yaşantımızda çeşitli vesilelerle hayatımızda önemli bir yer tutan ve zaman zaman sıklıkla tekrar edildiğini gördüğümüz belâ, musibet, felâket gibi benzer kelimelerin anlam bakımından birbirleri arasında bir benzerlik olduğunu ilk bakışta görebiliyoruz. Fuzûlî ve Bâkî Divanlarını incelediğimizde, anlam yönünden benzerlikleri olduğu kadar temelde bazı farklılıkların olduğunu da gördük.

1) Genel Olarak Belâ Kavramı:

Belâ, musibet, felâket, dert gibi kelimeler daha çok Türkçeye kök saldığından öncelikle Türkçedeki anlamlarına bakalım: Türkçe Sözlükte *belâ* kelimesi; içinden çıkılması zor ve güç durum, büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse, hak edilen ceza anlamları ile geçmektedir. (Türkçe Sözlük, 2009:236.)

Devellioğlu ise Osmanlıca-Türkçe Sözlüğünde, belâ kelimesi iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Birincisi بِلَا şeklinde yazılan belâ; evet, hayhay, pekî anlamlarındadır. İkincisi بَلَا şeklinde yazılan belâ; gam, keder, musîbet, âfet, ceza, zor iş, büyük gaile anlamlarındadır (Devellioğlu, 2007: 81).

Arapça sözlüklerde ise bela بَلَاء kelimesi, "denemek, sınamak" anlamlarına gelmektedir. Bu kelimenin "بَلَاءٌ بِلَاءٌ" beliyye, belvâ " şeklinde mastarları da bulunmaktadır. (Çelik, 2007:162).Bir de belâ kavramının hayırda olabileceği gibi şerde de olabiliyor. Hayırda olursa belâ-i hüsn بَلَاءٌ حَسَنٌ şerde olursa بَلَاءٌ شَرٌّ denilmektedir. (Çelik, 2007: 162).

Müfâale babından gelen بلأى kelimesi Lisanu'l Arab'da "övünmek, bir şeye önem vermek" anlamlarına gelmektedir (Çelik, 2007:162).

Mütercim Asım Efendi de Kamus Tercümesi'nde belâ kelimesini " eskimek" anlamına geldiğini söylemektedir.(Çelik, 2007:163). *Belâ* kelimesine "eskimek" anlamının yüklenmesinde ise *belânın* gam, keder gibi üzücü yanının olmasından dolayı insanı yıpratmış ve bedeni eskittiği yönündeki düşünceler olduğunu görüyoruz.

Kâmûs-ı Türkî'de *belâ*, gam, keder, âfet, zor iş veya kişi, sıkıntı, müşkilât, cezâ gibi anlamlar ile tanımlanmaktadır. (Sami, 2007:300) Müfredât'ta Râgûn Isfahânî *belâ* kelimesine "eskimek" anlamını vermektedir (Isfahani, 2012:234).

İskender Pala, Divan Şiiri Sözlüğü'nde *belâ* için; gam, keder; evet, hayhay, peki anlamlarını belirtmiştir. (Pala, 2006: 64).Tasavvuf Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü'nde ise *belâya* Arapça kökenli bir kelime olduğunu belirttikten sonra, hastalık, sıkıntı ve kötülüklerle imtihan ediliş (sınanma) anlamları verilmiştir.

Sözlüklerin *belâ* için yaptıkları tanımlar ve açıklamalar ışığında *belâ* kavramını, sıkıntı, güç durum, sınanma, dert ve kâlû *belâ* ile ilişkisinden dolayı da evet, pekî anlamları ile tanımlayabiliriz.

2) Kur'ân ve Hadislerde Belâ Kavramı:

Bir coğrafyada yaşayan insanların dil kültürü, o milletin din kültüründen de etkilenmektedir. İslam coğrafyası içerisinde yaşayan toplulukların dil kültürlerine baktığımızda açıkça görebiliriz ki Kurân ve hadislerde geçen bir takım kavramlar, cümleler, dil kültürleri o topluluğun diline de yansımıştır ve günlük yaşantısında dolaylı yollar ifade edilmektedir. *Belâ* kavramını İslam kültüründen ayırmak mümkün değildir. Gerek Kur'an ve hadislerde gerekse din büyükleri tarafından çoğu kez bahsedilmiştir. Özellikle Kâlû *Belâ* / Bezm-i Elest olarak bilinen ruhlar âlemindeki Hazret-i Allah ile ruhlar arasında geçen " ben sizin Rabbiniz değil miyim?" sorusuna karşılık; ruhların, "*belâ*" yani "evet" sözü İslam metaforunda ve edebiyatında yüzyıllarca sıkça bahsedilen başlı başına bir konu olmuştur.

Belâ kelimesinin ilk geçtiği yer bezm âleminde Allah ile insan arasındaki ilk ahittir. Bu sözleşme metninde "elestü bi rabbiküm" (ben sizin Rabbiniz değil miyim) şeklinde yer alan olumsuz bir soruya, "*bela*" ile başlayan bir cevap verilmiştir. (Işık, 2003: 159).Biz daha ruhlar âlemindeyken Allah'a ilk sözü "*belâ*" ile vermişizdir. Bu söz bizim ağızımızdan çıkan ilk sözdür. Bu sebeptendir ki *belâ* sözü bize o ilk ahiti hatırlatması anlamında önemlidir.

2.a.) Kur'ân'da Belâ Kavramı:

Kur'an-ı Kerimde çeşitli konular yer almaktadır. Bu konuları haber veren her bir âyet, diğer âyetlerle ilişkili olarak mesajını en güzel şekilde vermektedir. Bu konulardan birisi olan " Elestü bi Rabbiküm Kâlû *Belâ*" cümlesidir. Bu konu *belâ* kavramını söz eden âyetlerle birlikte geçmektedir. Onun için Kur'an'da *belâ* kavramını incelerken, *belâ* sözünün ilk geçtiği yere inmek gerekmektedir.

Belâ kelimesi Kur'an-ı Kerim'de 30 küsur yerde geçtiği bilinmektedir. Kelimenin bazen de türevleri ile birlikte kullanıldığı; bazı ayetlerde mazi, bazılarında ise muzari şekillerinde kullanıldığı görülmektedir. (Çelik, 2007:163) Kur'an'da *belâ* kavramı sözlüklerde tanımlanan anlamların hemen hepsini karşılayacak şekilde geçmiştir. Ayrıca *belâ* kelimesi, bazı sıfatlarla da nitelendirilmektedir.

Belâ kelimesi Kur'an'da imtihan ve deneme anlamında kullanılan kelimeler arasındadır. Her ne kadar belâ, dilimizde gam, keder, sıkıntı anlamlarında geçiyorsa da belâ kelimesi hayır ve şer için de kullanılmıştır. Allah kulunu hayırla imtihan edebileceği gibi şer ile de sınayabilir. Ancak daha çok şer için kullanılmaktadır. (Kılıç, 2009:8)

Allah, kullarını dünyada çeşitli vesilelerle sınamaktadır. Bu bazen bir musibet, afet olabilirken bazen de içinden çıkılması çok güç bir ceza olabilir. Ama belâ şerde olabileceği gibi hayırda da olabilmektedir. "Hükümrânlık elinde olan Allah, yücedir. O, hakkıyla her şeye gücü yetendir. O, hanginizin daha güzel amel yapacağını sınamak için, ölümü ve hayatı yaratandır..."¹ "Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksilterek deneriz. Sabredilenleri müjdele. Onlar başlarına bir musibet gelince, " Biz şüphesiz Allah'a aidiz ve şüphesiz ona döneceğiz " derler."² "Her nefis ölümü tadacaktır. Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz."³

Başka bir ayette ise *belâ* şu şekilde geçmektedir: " Bunda, size Rabbinizden (gelen) büyük belâ vardı."⁴ Denilmektedir. Bu ayet Bakara Suresinde Firavun'un İsrail oğullarına yaptığı işkenceden bahseden ayetlerdendir. Burada *belâ* hem hayır hem de şer olarak yorumlanabilir. Bakara Suresinin bir başka ayetinde de Tâlut'un ordusuna "Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir."⁵ buyrulmuştur. Buradan Allah'ın kullarını sınamak için çeşitli zorluklarla, belâlarla karşılaştırabileceğini ve sabredenlerin mutlaka güzelliğe ulaşabileceğini söyleyebiliriz. Bunlar sabır gerektiren musibetlerdir.

"Kıyamet gününde, biz bundan habersizdik demeyesiniz diye Rabbin Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendi şahit tuttu ve dedi ki: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (onlarda), Evet –belâ (buna) şahit olduk, dediler."⁶ âyet-i kerimesinde elest bezminde ruhların ve canların Rablerine verdikleri sözü hatırlatmaktadır. Âyetdeki belâ, (لَبَّى) şeklinde yazılmış olup, evet, peki gibi tasdik etme anlamları vardır. Yüce Allah, Elest bezminde ruhları ve canları bir mecliste toplamış ve güzelliğinden bir parçacık göstererek onlardan ahid almıştır. Onlar da Yüce Yaratıcı'nın "Ben sizin Rabbiniz değil miyim? " sorusu üzerine güzelliğini "belâ" kelimesiyle tasdik etmişlerdir. İşte belâ kelimesinin aslı tâ bezm-i elestte başlamaktadır. Kâinatın yaratılışından beri insanoğlu, Rabbi tarafından her daim belâ ile imtihan edilmekte ve Rablerine verdikleri elest bezmindeki sözü bu imtihan edildikleri belâ ile hatırlamaktadırlar. Bezm-i elest'te "belâ" ile söz verdiklerinden, Allah da onların aşkını ve kulluğunu belâ ile sınamaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki belâ ile ilgili âyetlere de bakıldığında çoğunun bir imtihan olduğunu, insanoğlunun bu imtihanlar ile derecesinin belirlendiğini ve sabredenlerin mutlaka güzelliğe ulaşacağını Yüce Allah âyetlerinde bildirmiştir.

Kur'an'da geçen belâ ve musibet ile ilgili ayetlere baktığımızda, Allah belaları yoldan sapmış insanları ve toplumları kendini hatırlatmak için göndermektedir. Araf suresinde Firavun ailesinin Allah'ı tanımayıp gafletten uyanmaması sonucu belâya sürüklenmesi ve helâk olması buna açık bir örnektir. İnsanoğlu belâ türü musibetlere

¹ Mülk 67/1.

² Bakara 2/155-156.

³ Enbiya 21/35. Bkz: Sınamak, imtihan etmek ile ilgili ayetler; Enam 6/165, Fecr 89/ 15-16, A'raf 7/141.

⁴ Bakara 2/ 49.

⁵ Bakara 2/249.

⁶ A'raf 7/172.

maruz kaldığında daha yumuşak ruhlu olur ve kendini mânâ âlemine daha kolay iter. Sonuçta, yaptığı hatadan dolayı böyle bir cezanın kendisine verildiğini düşünerek hemen tövbe edip, Yüce Yararıcıdan af dilenir. İşte bu sebeptendir ki *belâ* insan hayatının her anında vardır. Fakat Kur'an'da geçen belâ ile ilgili ayetlerden anlaşıldığına göre Allah'ın kullarına belâyı nasip etmesi O'nun rahmetindendir.

2.b) Hadislerde Belâ Kavramı:

Belâ her insanın başına geldiği gibi peygamberlerin ve din velilerinin de peşini bırakmamıştır. Çünkü Allah her kulunu bir imtihandan geçireceğini ayetlerinde belirtmektedir. Bu imtihan sıkıntı, musibet, felaket, açlık, hastalık, bolluk gibi çeşitli vesilelerle olabilmektedir. Peygamberimiz bir hadisinde, "Kişi dinî seviyesine göre imtihan edilir. O kişi dininde sağlam ise imtihanı (başına gelenler) zor olur, dininde zayıf ise imtihanı hafif olur. Yeryüzünde üzerinde hiçbir hata kalmadan yürüyecek duruma gelinceye kadar sıkıntılar (belâlar) kulun peşini bırakmaz." (Çelik, 2007:167). Demiştir. Yine bu hadise binaen, en şiddetli belâlara uğrayanların "Peygamberler, sonra da onlara en yakın ve en çok benzeyenler" (Çelik, 2007:167) olduğunu belirtmiştir. Kulun çektiği belâ karşılığında takındığı tavra göre karşılığını alacağını gerek Kur'an gerekse hadisler bunu açıkça belirtmektedir.

Belâ kavramı Kur'an ve hadislerde, ceza, musibet, fitne, azab gibi kavramlar yoluyla da geçmektedir. Bu kavramlar Kur'an'da ve hadislerde sıkça geçmektedir.

3) Belâ Kavramının Anlam Alanları:

Belâ kavramının birden fazla anlam alanı mevcuttur. Bunlardan bazılarını belirtmekte ve açıklamak konuyu anlamak yönünden faydalı olacaktır.

3.a) Cezâ

Belâ kavramının anlam alanı içinde olan ceza kelimesi Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanmaktadır: Uygunsuz davranışlarda bulunanlara uygulanan üzüntü, sıkıntı, acı verici işlem veya yaptırım; manevi bakımdan işlenen suçun ağırlığını çekip sıkıntı ve üzüntü içinde kalmak. (Türkçe Sözlük, 2009: 163).

Ayrıca cezâ kelimesinin sabırsızlıkla sızlanma, iyi veya kötü azap (Devellioğlu, 2007: 139) anlamları da vardır. Bu kelimenin türetilmiş şekilleri Kur'an'da ve hadislerde de geçmektedir. Allah kullarını iyi işlerle mükâfatlandıracağını söylerken, kötü işler yapanları da (dünyada ve ahrette) cezalandıracağını ayetlerinde bildirmektedir. Kur'an ve hadisler ışığında bu kelimenin, dünya hayatında azgınlık yapanların, nankörlükte bulunanların ve suç işleyenlerin Allah tarafından karşılığının verilmesi anlamında da kullanılmıştır diyebiliriz.⁷

Bu kelime Kur'an'da olduğu gibi hadislerde ve din büyüklerinin eserlerinde mükâfat ve cezalandırma anlamları çerçevesinde tanımlanmıştır. Bununla ilgili Peygamber Efendimiz, bir Müslümanın hastalanması, derde tutulması, sıkıntıya ve üzüntüye uğramasının dünyada iken işlediği kötülüklerin bir cezalandırılması olduğunu bildirmiştir. (Çelik, 2007:171)

3.b) Fitne

⁷ Bkz: "Nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle onları işte böyle cezalandırdık. Biz (bu şekilde) ancak nankörleri cezalandırırız." Sebe' 34/17.

Arapça kökenli bir kelime olan *fitne*, Türkçe Sözlükte; karışıklık, kargaşa, arabozucu davranışta bulunmak anlamları ile ifade edilmiştir. (Türkçe Sözlük, 2009: 107).Fitne insanlardan ve Allah'tan gelmesi muhtemel, istenmeyen hâller olabilir. (Çelik, 2007: 172).Enbiya Suresi 35. âyet-i kerimesinde *fitne/belâ* ile ilgili şöyle buyrulmaktadır: “Sizi fitne olmak üzere hayır ve şer ile imtihan ederiz, ondan sonra bize dönersiniz.”⁸

İnsan sabırlı ve Allah'tan gelene razı olmayınca belâya isyan eder. Böylece Allah'a itaat yolundan sapmış olur ve hüsrana uğrar.

3.c) Musibet (Sıkıntı)

Arapça kökenli bir kelime olan *musibet*, ansızın gelen felaket, sıkıntı veren şeydir. (Türkçe Sözlük, 2009:1422). Mecazen “uğursuz” olarak geçmektedir. Bu kelime de hem sosyal hayatta hem Kur'an ve hadislerde hem de tefsirlerde sıkça bahsedilen kavramlardandır. Peygamberimiz bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “ Amellerinizde doğru ve orta yolu bulmaya çalışınız. Mü'mine musibet nev'inden her ne ulaşır ise günahlarına bir kefarete olur. Musibet bir felaket olmuş, ayağına batan bir diken olmuş fark etmez.”⁹

Musibet, günümüzde de her insanın başında olan ve olması muhtemel hâllerden biridir. Geçmişte de peygamberler de olmak üzere büyük din velileri de birçok musibete uğramıştır. Musibetin amacı kulun sabrını ve Hakk yolundaki itaatini ölçmektir. Bunun için bir musibet karşısında şükür ve sabretmek bir mü'min için güzel hâllerden olduğu bilinmektedir.

3.d) Azap

Arapça bir kelime olan *azap*, İslam inanışına göre dünyada günah işlemiş olanlara verilecek ceza; büyük sıkıntı, eziyet, ezinç olarak tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 2009: 166). Azabın birçok tarifi mümkündür. Bir insanı sıkıntıya düşürüp hayatının tadını kaçırmak, hayatını işkence haline getirmek de bir yönden azaptır. Aslına bakılırsa *azap* verilen cezanın misli olarak da düşünülebilir.

Kur'an ve hadislerde azap konusu geniş bir yer tutar. Özellikle kabir azabı gibi bir cezanın âyet ve hadislerle belirtilmesi ne kadar şiddetli bir ceza olduğunu anlamakta yeterli olmaktadır. Belâya uğramış kimi insanların “azap çekiyorum, ömrüm boyunca azabını çekeceğim” gibi ne kadar acı ve ıstırap çektiklerini ifade etmeleri, azabın sadece ahiretten ibaret olmadığını göstermektedir. Bu konuda Peygamber Efendimiz dahi Allah'a sığınmıştır.

İnsanın yaptığı eziyet, kötü muamele gibi davranışlar bu kelimenin anlam alanına girmektedir. Kur'an'da anlatılan Firavun'un İsrail oğullarına yaptığı işkence ve eziyet bu konuya örnektir.

4) Tasavvuf ve Divan Şiirinde Belâ Kavramı:

Divan şiirinin ve Tasavvufun anlam ve kavram dünyası hayli fazla ve derindir. Bunda, tasavvufun Divan Edebiyatının şekil kazanmasında bir temel kaynak olması tasavvufun daha da önem kazanmasında etkilidir. Özellikle Kur'an, hadis, tefsir, peygamber kıssaları, İslamiyet gibi temel kaynaklarla beslenmesi, bu edebiyatın yüzyıllardır varlığını sürdürmesinde ve günümüzde de hâlâ etkisini göstermesinde

⁸ Enbiya 21/35.

⁹ Müslim, Birr, 2574. e-hadis.net.

oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda Divan şiirinin anlam ve kavram dünyasının zenginleşmesinde tasavvufun önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Divan şiirinde mânâ her şeydir. Bir beyit çeşitli anlamlarla yüklü olabiliyor. Divan şiirinde mecazsız şiir, içi olmayan badem gibidir. Mana bu şiirin dilberi gibidir. (Pala, 1998: 20). Bu nedenle divan şairleri şiirlerini mana ile süslerken, dinî ve tasavvufî kaynak ve mesellerinden de yararlanmışlardır.

İskender Pala'ya göre "Divan edebiyatında kelime çok önemlidir. Her kelime tam anlamında ve yerli yerinde kullanılmalıdır. Bazen kelimelerin üçüncü anlamları bile beyite uygun düşer. Bu edebiyatın iç güzelliğini kelime oyunları ve edebî sanatlarla donatırlar." (Pala, 1998: 21).

Belâ kavramının dinî ve tasavvufî özü, ilk meclis olarak tabir edilen Bezm-i Elest'e dayanmaktadır. Daha kâinat yaratılmamışken, ruhlar ve canlar yaratılmış ve Bezm-i Elest'te bir araya getirilmişlerdir. Yüce Allah bu mecliste onlara kendi güzelliğinden bir parça göstererek, -Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim) ? Demıştır. Bu güzellik karşısında mest olan ruhlar ve canlar,- Kâlû Belâ (Evet, şahidiz) diyerek Rablerine karşı söz verdiler. Bunu tasdiklerken de *belâ* kelimesini seçtiler. Onun içindir ki biz insanoğlunun duyduğu ilk söz "Elestü bi-Rabbiküm"; söylediği ilk söz ise "Kâlû belâ"dır. Bu konu Kur'an'da ve hadislerde geçtiği gibi Divan edebiyatında da bazen dolaylı yollarla, anlama dayanan edebî sanatlarla ve mazmunlarla bazen de doğrudan geçmektedir.

Ruhlar meclisinde gerçekleşen ve Kur'an'da da belirtilen bu zaman dinî ve tasavvufî kaynaklardan Divan şiirinde şairlerin diline dolaşmıştır. Tabi bu kelime sadece bu anlamda da kalmamış, türevleri yapılarak çeşitli anlam alanları içinde hem Kur'an'da ve hadislerde hem de Divan şiirinde ve tasavvufta geçmiştir. Tasavvufta *belâ* kavramından sıkça söz edildiği gibi Divan şiirinde de bazı şairlerimiz "belâ" redifli şiirler dahi yazmışlardır. Divan şairlerin hemen hepsi divanlarında bir şekilde bu kavramı doğrudan ya da dolaylı yollarla da olsa şiirine koymuştur. Çünkü belâ, insanoğlunun her daim yaşantısında, hayatında olan bir hâldir. Daha hiçbir şey yaratılmamışken söylenen bu kelime insanoğlunun peşini bırakmamıştır.

Divan şiirinde belâ, aşk belâsı, hasret, ayrılık, hicran, felaket, ölüm, azap, beddua gibi birçok anlamda ve tabirde geçmiştir. Divan şairlerinin en çok söz ettikleri belâ ise aşk belâsıdır. Çünkü Divan şairinin gözünde genel olarak sevgili ve âşık motifi bulunur. Şaire göre bu âşık, sevgilinin belâsına düşmüş ve mübtelâ olmuştur. Aşkın belâsına düşen âşıklar her ne kadar cevri ü cefa da çekseler, türlü dertlere de düşseler, Mecnun gibi çöllere düşüp aklından ve benliğinden de geçseler, onlar bu belâdan hoşnuttular. Çünkü belâ kötü bir hâl değildir. Öyle olsaydı Fuzûlî gibi bir mutasavvıf şahsiyet, Mecnun'a Kâbe'nin eşiğinde şu duayı söyletir miydi?

Yâ Rabb belâ-yı aşk ile kıl âşinâ beni

Bir dem belâ-yı aşktan etme cüdâ beni

Az eyleme inayetini ehl-i derdden

Yâni ki çok belâlara kıl mübtelâ beni (Ayan, 1981: 270).

Eskiden velîler derlermiş ki: "Çoktandır belâ gelmiyor, acaba Allah bizi mi imtihan ediyor, deniyor da belâ vermiyor. Acaba Allah sevgimizi azalttı mı da belâ

gelmiyor” diye söylenirlermiş. Belâ hayır da olabileceği gibi şerde de olabilir. Tasavvufta “belâ” hem hayırda hem de şerde geçmiştir. Kimileri belânın kendisi için bir hayır, Hakk’tan gelen bir sınanma hâli olarak görürken, bir diğeri beddua anlamında görür. Şeyhülislam Yahya, gelen bela ve cefaların birer kaza hükmü taşıdığını, ona sadece buna rıza ile teslim olmak düştüğünü söylüyor.

Çün hükm-i kazâdur bu cefâlar bu belâlar

Yahyâ’ya düşen cân ile teslîm ü rızâdır Ş. Yahya D. (G. 78/5)

Divan şiirinin hiciv şairi Nef’i de Gürcü Mehmet Paşa’ya yazdığı bir hicviyesinde şöyle demektedir:

Üçinci def’âdur bu Hak belâsın vire mel’ûnun

Ki yok yire beni ‘azl etdi olmuşken senâ-hânı (İpekten, 2011: 74).

Divan şiirinde şairler, aşığın sevgiliye ulaşamamasından ve sevgiliyle mutlu bir ömür geçirememesinden söz ederler. Divan şiirinde sevgiliden ayrı kalmak bir belâ gibidir. Necati Bey de bir beytinde firâk belâsından söz etmektedir.

Safâ-yı valsını dâ’im anar belâ-yı firâk

Hava-yi cenneti nâr-ı cahîm ider ta’rif Necati Beg D.(G.270/3)

Mevlevî şair Şeyh Galib ise belâyı, aşkın dert ve mihneti olarak nitelemektedir.

Derd ü mihnetdir belâdır adı aşk

Bir marazdır ibtilâdır adı aşk Şeyh Galib D. (G. 168/1)

Bir başka beytinde ise aşk belâsının zevkiyle hoş olduğunu, vuslat ümidiyle sevinçli ve gamsız olduğunu söylemektedir. Aşkın belâsı ancak bu kadar güzel tarif edilebilir.

Belâ kavramının asıl yeri ve özü ise tasavvufa dayanır. Tasavvuf edebiyatında bu kavramın hakikî mânâsını bulmak mümkündür. Tasavvufta bu kavramın hayrından ve şerrinden hoş olunur. Tasavvuf ehli bilir ki belânın kahrı da hoştur. Çünkü belânın İlâhî yollardan geldiğini bilir. Onun için her belâ neticesinde “Elhamdülillah âlâ külli hâl” derler.

FUZÛLÎ VE BÂKÎ DİVÂNLARINDA BELÂ KAVRAMI

“Eski şairler, pek azı dışında, her şeyden önce inanmış ve muvahhid olmuş kullardır.” (Pala, 1998: 45). İslâm dininin kültürü ve emirleriyle kucaklanmış bir çağda yaşayan divan şairleri, Kur’an-ı Kerim’den, Hazret-i Peygamber’in hadislerinden istifade etmişlerdir. Bunu bazen telmih yoluyla bazen meâlen bazen de doğrudan bir ayeti ve ya hadisi şiirine konu edinmesi, onların hem şair kişiliklerine hem de edebî birer hazine olan şiirlerine önemli ölçüde değer katmıştır. Ayrıca Divan şairlerinin şiirlerinde bu kadar ayet, hadis gibi İslâm tasavvuf kültürünün temel kaynaklarını eserlerine yansıtması, onların dinî ilimler hakkında ne kadar bilgi sahibi ve donanımlı olduğunu göstermektedir.

Belâ kavramı sadece sözlüklerde geçen bir kelime olmasından ziyade, aslının Kur’an, hadis gibi ilahi ve dinî kaynaklarda geçmesi ve divan şiirinde hayli fazla geçmesi konunun önemine işaret etmektedir. Divanlarını inceleyeceğimiz Fuzûlî ve

Bâkî gibi 16. Yüzyıl Divan edebiyatının zirve isimlerinin dinî ve tasavvufî düşünce ve yaşayışlarına ana hatlarıyla değinmek, konunun tam anlamıyla anlaşılmasında faydalı olacaktır

Fuzûlî, 16. yüzyılın ilk yarısında yaşamış, Azerî bir şair olmasına karşın, etkisi ve şairliği sınırları aşmış bir Divan Edebiyatının ölümsüz şairlerindendir. Türk milletinin, münevver tabakasına mahsus Divan Edebiyatı dairesinde yetiştirdiği en büyük şairi, muhakkak ki, Fuzûlî'dir. (Yöntem, 1996: 49). Fuzûlî, lirik bir şairdir. Ondaki lirizm, sadece ferdî tahassüslerden meydana gelmiş değildir. Felsefî ve sofîyâne düşünce onun ruhunda fikir düşüncesinde kalmayarak yükselmiş, kendi ruhî temayülleriyle birleşmiş ve duygu şekline bürünmüştür. (Yöntem, 1996: 50).Fuzûlî'yi de farklı kılan özelliklerden birisi de budur.

Fuzûlî'yi anlamak, onun şiirlerini okuyup, günümüz Türkçesine çevirmek değildir. Onu anlamak demek, onun ruhunu coşturan İslâmî ve sofîyâne düşüncesini, yaşantısını yaşayarak ve bilerek anlamaktır. Onun şiirlerinde olan aşk beşerî bir aşk değildir. O, bir Bâkî ve Nedim gibi beşerî aşk şiirleriyle sınırları aşmamıştır. Onun ruhunda ve şiirlerinde derin tasavvufî ve İlahî bir aşk kendini göstermektedir. Onun şiirlerinde beşerî bir aşkın ve ya coşkunun izlerini aramak gereksizdir.

Fuzûlî'nin yaşantısında olan psikolojiye baktığımızda ise onda bir mazlumin ruh hali yaşamaktadır. Özellikle Kerbelâ'da yaşanan acılardan dolayı Hz. Hüseyin'e yazılan şiirlerinde bu mazlum hissi ve psikolojisi ayrı bir havaya bürünür.

Mazlumlara acıyan, gözyaşı döken, musibetler, belâlar, derdter karşısında en hassas duygularla heyecanlanan Fuzûlî; dert ve belâdan çekinen, korkan, sabırsız, tahammülsüz ve karasız bir kişiliğe sahip değildir. Bilâkis her zaman belâyı, derdi istemiş ve dert ve belâlara karşı tahammül gösterilmesini tavsiye etmiştir. Ayrıca hakiki aşka götüren yolda belâ ve musibetlerin olması şaire göre zevk u sefâdır. (Karahan, 1995: 175). Belânın Fuzûlî'de tasavvufî ve İlahî mânası budur.

Şair, Hadikatü's-Süedâ adlı eserinin mukaddimesinde, âyet ve hadislerle dayandırarak, Allah'ın en çok sevdiği kullarını, en büyük belâlara tabî tuttuğunu söylemiştir. Yine aynı eserinin başka kısımlarında belâ ve musibetlerle ilgili düşüncelerini belirtmiştir. Bu tarif ve tavsiyelerinden birisi de " Âşık, belânın zevkini idrâk edendir" tarifidir. (Karahan, 1995: 175).

Fuzûlî'ye göre mümin ile kâfir arasındaki farklardan biri de belâyı sabır göstermektir. (Karahan, 1995: 176).Bu yüzden şair, tasavvufî yolda hakiki aşk olan Allah aşkına ulaşmak için belâ ve musibetlerden kaçma yerine onlara yakın olduğunu belirtmiştir.

Sabr etmeyüb musîbete her kim kılur ceza'

Şâyeste-i mevâhib-i afv ü atâ degül ¹⁰

Bâkî, 16. Yüzyıl Divan Edebiyatının ikinci yarısında yaşayan, dönemin en büyük şairi olarak nitelendirilmektedir. Biyografik kaynaklarda şair hakkında oldukça övgülü sözler ve ne kadar çalışkan, hırslı bir şair olduğundan sık sık söz edilmektedir.

Bâkî, âlim şairlerdendir. (İpekten, 2011: 26). İyi medrese eğitiminin yanında ilim yönünü de geliştirerek şairlikte zirveye çıkmayı başarmıştır. Fuzûlî ile aynı asırda

¹⁰ Bkz: (Karahan, 1995:176).

yaşayan Bâkî’de, Fuzûlî’nin yüksek tasavvufî heyecanını göremeyiz. Onda hayatın geçici heves ve zevklerinin terennüm ettiğinin, 18. Yüzyılın şairi Nedim gibi bu hevesleri çok candan ve istekle yazdığını öğreniyoruz. (Yöntem, 1996: 62). Tasavvufu ve tasavvufî aşkı konu edinmeyen Bâkî’nin aşkı beşerî aşktır; gerçek dünya aşkıdır. Onun şiirlerinde tasavvuf görülmeyecek kadar azdır. (İpekten, 2011: 29). Fakat Bâkî gibi büyük ve mâna yönünden zengin olan şairimizi tamamen tasavvufun dışında bırakmak, tasavvuftan ve dinî kültürün etkilerinden uzak tutmak, divanında din dışı şiirler söylediğini düşünerek bir takım dinî ve tasavvufî unsurlardan ayrı tutmak şairin divanını inceleme konusunda eksiklik doğurabilmektedir. Bunun için her ne kadar Bâkî rind bir şair olsa da; belâ, gam, keder, üzüntü gibi kavramlara ve duygulara nasıl yaklaştığını araştırmak ve tespit etmek konunun amaçlarından biridir. Bu konularda dinî ve tasavvufî bir yönü varsa da ortaya konulmalıdır.

A) Fuzûlî Divânı’nda Belâ Kavramı

Fuzûlî’nin divânında belâ kavramını incelemeye geçmeden önce sosyal ve dinî-tasavvufî kişiliğinin oluşmasında etkili olan içinde bulunduğu ortamı incelemek önemlidir.

Fuzûlî’nin doğup büyüdüğü topraklar Kerbelâ topraklarıdır. Kerbelâ olayından sonra sürekli çatışmaların ve gerginliklerin yaşandığı yerlerdir. 16. Yüzyıla gelindiğinde ise Şii- Sünni arasındaki gerginlik ve nefret duygusu iyice artmıştır. Fuzûlî’nin yaşadığı topraklarda yaşananlar onun şiirlerinde ve hayatında derin izler bırakmıştır. Yalnızlık, ıstırap, gam, bahtsızlık, belâ gibi temaların oluşmasında yaşadığı toplumun izleri vardır. Fuzûlî Şii bir şairdir. Bu nedenle bir süre Sünniler tarafından dışlanmış. Bunun bunalımını şiirlerinde açıkça görebiliriz.

Yalnızlık, şairin en en çok ve en hoş işlediği temalardan biridir. O, yalnızlığı kendi seçimi olarak kabul etmiş, kendi toplum tarafına yabancılaşma ve çevresi tarafından itilme sonucu, kendisini anlaşılmamış ve kimsesiz hissettiğinden çoğu kez yalnızlık temasını hissettirmiş. (Güler, 2011: 94).

Hayatı sıkıntı ve ıstırap içinde geçen Fuzûlî’nin Türkçe Divânı’nda belâ ve musibetlerden nasıl söz ettiğini beyitler üzerinden yorumlayarak anlamaya çalışacağız. Türkçe Divân’ında birçok yerde belâ, mihnet, gam, ıstırap gibi birçok mevzûya değinen şair, bunları çeşitli söz sanatları ve mazmunlarla beyan etmiştir. Fuzûlî’de belâ konusunu incelerken, beyitleri içeriğine göre bazı alt başlıklara ayırmak daha uygun olacaktır. Çünkü Fuzûlî gibi hem pozitif ilime hem İslam ilmine sahip bir şair, belâ konusunu da farklı açılardan tezâhür eden beyitlerle dile getirmiştir.

A.1) Fuzûlî’de Belâ Anlayışı/ Belâ Karşısında Vasf-ı Hâli:

İçli bir İslam âlimi olan Fuzûlî, belâlar karşısında sabır ve şükrün faziletli olduğunu bilmekteydi. O, kimi beyitlerinde herkesten daha fazla belâ ve ıstırap çektiğini söylese de bu durumdan şekva etmemiştir. Bazı beyitlerinde şikâyet vardır. Bu şikâyet, onun tasavvufî ve İslam âlimine yaraşan ruhaniyetini ve kişiliğini gölgede bırakacak şikâyetler değildir. Ondaki şikâyetler daha çok gerçek hayattan ve geleneksel sevgilisinin/ aşığının dertlerinden olan şikâyetlerdir.

Yâ Rab **belâ-yı kayda** Fuzûlî esirdir

Ol bî-dili bu dâm-i küdüretten et rehâ (G.2/7)

(*Ya Rab, Fuzûlî masivaya bağlıdır. Dünyaya bir esir gibi bağlanmıştır. O âşıkı "gönlünü kaptırıp gönülsüz kalmış"ı bu bulanıklık tuzağından kurtar.*) (Tarlan, 2009: 22)

Masiva; tasavvufta, Allah'ın dışındaki her şey masiva olarak görülür. (Cebecioğlu, 2005: 173). Fuzûlî, bu beyitte Allah'tan, O'nun dışında her şeyden vazgeçmeyi ve bir belâ gibi esir olduğu tüm dünya güzelliklerinden, lezzetlerinden arınmak istediğini söylüyor. Bunun için de Rabbinden niyazda bulunuyor.

O halde, bu beyitte belâ “ dünya güzellikleri, lezzetleri ve bunlara bağlanma” olarak geçtiğini söyleyebiliriz.

Olmazam her handa kim olsam giriftâr olmadan

Bir **belâdır göz** bir âfettir dil-i mahzûn bana (G.13/5)

(*Her nerede olsam da bir güzele bağlanmadan, âşık olmadan olamam; göz bir belâ, mahzun gönül ise bir âfettir.*)

Şair, bu beytinde her nerede olsam benim için değişen bir şey olmaz, diyor. Çünkü benim mahzun gönlüm bir güzele âşık olmadan, tutulmadan duramaz.

Şair, gönlünü afete benzetirken, o güzelliği gören gözünü de bir belâ gibi gördüğünü söylüyor. Sevgilinin ya da kâinattaki güzellikleri gören bir göz niçin bir belâ gibi niteleniyor? Belâ kelimesinde insanın ve evrenin evveli vardır. Çünkü göz, ilk güzelliği Hazret-i Allah'ın cemalinden görmüştür. İşte bu nedenle göz, o zamandan bu zamana nerde bir güzellik görse ona âşık olur, ona meyl eder. Fuzûlî de bu beytinde gözünün Allah'ın vâd ettiği maddi varlıklara tutulmasına vesile olduğu için “bir belâdır göz” demektedir.

Burada belâ, Kâlû Belâ'yı da hatırlatmaktadır.

Her zaman manzûr bir şûh-ı sitem-gerdir bana

Handa olsam bir **belâ** Hak'dan mukarrerdir bana (G.14/1)

(*Her zaman bir sitem-kâr neşeli bana nazar eder; nerde olsam Hakk'tan bana bir belâ şüphesiz indirilir.*)

Burada da şair, kendisine ne zaman bir neşeli bir sitem-kâr hâl gelse, nazar etse, gözüne görünse, hemen kendisine Hakk'dan bir belâ indirildiğini söylüyor.

Tasavvufta, sızlanma ve şikâyet, musibetleri ve belâları artırmaktan başka bir sonucu yoktur. Belâ ve musibete karşı şikâyet etmek, haddi aşarak günaha girmek demektir. Belâ ve musibetlerin Allah tarafından kulların imtihan edilmesi amacıyla verildiğine inanan tasavvuf erbâbı, belâ ve musibetler karşısında şükür ve sabır hâli içinde durmalıdır. Fuzûlî'nin de beytinden bu yönde bir mânâ çıkarılabilir.

Buradaki *belâyı* musibet, sıkıntı anlamında düşünebiliriz. Ayrıca, Hakk'tan Fuzûlî'ye gelen bir deneme, sınama da olabilir.

Çekme taht ü tâc kaydın bî-ser ü pâlık gözet

Kim ayağa benddir taht u **belâdır** başa tâc (G.49/3)

(*Taht ve tacın peşinde koşup, başsız ve ayaksız dolaş ama zahmetini çekme. Çünkü taht ayağa bağlıdır, tac ise başa belâdır.*)

Taht ve tac dünya makamı için olan maddî değerlerdir. Bunlar insanoğlu için ulaşılmak istenen, elde edilmek istenen makamlardır. Fuzûlî burada aslında bir öğüt

vermektedir. Bunu da ikinci mısırda örnekleyerek anlatılmak isteneni vermiştir. Taht ve tacın peşinde koşup kendini beyhude yere gam ve keder çektirme, mutlakiyete bak. Çünkü taht ve tac gelip geçici değerlerdir. Taht seni bu dünyaya bağlayan bir kemend, tac ise başına geçirdiğin bir dünya belâsıdır, diyor şair.

Taht ve tac dünyada bir imtihan, sınanma belâsı da olabilir. Allah kullarını yoklukla ve fakirlikle imtihan ettiği gibi mal, makam, şöhret gibi dünya değeri yüksek belâlarla da denemektedir.

Olur kaddim dü-tâ aşkın yolunda bir **belâ** görgeç

Tarîk ehline âdettir tevâzu' âşînâ görgeç (G.52/1)

(*Aşkın yolunda bir belâ görünce belim bükülür. Tarîk ehline adettir tanıdığın birini görünce tevazu göster-selamla.*)

Aşk yolunda belâ eksik olmaz. Her âşık, ister tasavvufî aşk olsun isterse beşerî bir aşk olsun, aşk yolunda türlü türlü belâlarla karşılaşır. Peki, nedir aşkın belaları? Aşka dair belâ hasrettir, hicrandır, ayrılıktır, özlemdir. Bir insan âşık olunca ona aşkın belâları düşmüştür. Bir âşık için bunlar belâ değildir. Dışarıdan bakıldığında bir belâ gibi görünse de âşkın içindeki sevgiliye olan aşkını büyütebilmesi, aşkını kanıtlayabilmesi için bunlar gereklidir. Bunlar aşkın mertebeleridir. Bir âşık, aşk yolunda ne kadar sıkıntı, belâ görürse, o kadar derecesi artar sevgilinin gözünde.

Beyitte Fuzûlî, ilahi bir aşk yolundaki belâdan bahsetmektedir. Belli ki Allah Fuzûlî'yi bir aşk imtihanına tutmuş, ona türlü türlü aşk belâları vermiş. Bu yüzden şair, aşk yolunda bir belâ görünce belim bükülür, diyor. Çünkü aşkın belâları o kadar da hafif değildir. Ne kadar çok aşk duyuyorsanız, o kadar da belâsı olur.

Bir başka beyitte yine benzer bir anlam ifade ediyor şair. Aşk yolunda çektiği belâların acısından sevinçli olduğunu söylerken, belâ oklarının tenini delerek, belâ kapısını açtığını dile getiriyor.

Tenimde sancılı nâveklerinle şâdem kim

Der-i **belâ** bu kilîd iledir bana meftûh (G.57/6)

(*Tenime saplanan sancılı oklarınla mutluyum. Çünkü bana belâ kapısı bu oklarla açılır.*)

Belâ, bir âşık için olmazsa olmazlardan diyebileceğimiz hâllerdendir. Aşk ve âşık belâsız düşünülemez. Bunun için âşıklar, aşkın belâsını isterler. Hem Fuzûlî hem diğer âşıklar bu durumdan memnun görünüyorlar.

Beni gel öldürüp kurtar **belâdan** çünkü ey hûnî

Ne sende merhamet şefkat ne bende sabr ü tâkat var (G.66/2)

(*Ey zalim, beni bu belâdan gel kurtar, öldür. Çünkü ne sende merhamet var, ne bende sabır ve takat var.*)

Belâ, sabır ve tâkat ister. Belâlar karşısında insan ne kadar sabırlı ve tâkatlı olursa, derecesi de o kadar yükselir kullukta. Fuzûlî, çektiği onca belâlar karşısında yorulmuş olacak ki bu beyiti söylüyor.

Fuzûlî'nin devamlı tekrar ettiği belli başlı temalarından birisi de felektir. Fuzûlî'nin dert ve belâsını artıran sadece aşk ve sevgili değildir. Felek ve yaşanan zaman şairin dert ve gamını etkileyen sebepler dairesinde yer alır.

Sabrım alıp **felek** bana yüz bin **belâ** verir

Az olsa bir meta' ana il çok bahâ verir (G.109/1)

(*Felek sabrımı alıp onun yerine bana yüz bin belâ verir. Bir metâ' az olsa halk ona çok bahâ verir.*)

Felek, belâ verip karşılığında da sabır almaktadır. Fuzûlî'nin ise zaten sabrı azdır. Az olan sabrını ise felek almaktadır. Fuzûlî de bu durumdan şikâyetçi olur. İkinci mısradaki ise her şeye rağmen Fuzûlî'nin bu durumdan hoşnut olduğunu görüyoruz.

Felekten yana şikâyet eden Fuzûlî bu beyitinde de feleğin halkın yaşamını tarumar edip, belâ verdiğini söylüyor. Fuzûlî'nin felekten şikâyet etmesinin sebebi; feleğin sürekli dert ve belâ vermesi, türlü türlü mihnet ve cefa etmesi, halkın yaşamını rahatsız etmesi vs.

Gerçi birkaç gün **felek hayl-i belâ** ta'yin edip

Kılmak isterdi bu mülkün raht-ı ayşın târ-mâr (K.11/18)

(*Gerçi birkaç gün felek hayli belâ verip, halkın yaşamını tarumar etmek isterdi.*)

Fuzûlî, Türkçe Divan'ında feleğin belâlarına çok fazla maruz kaldığını söylemektedir. Felek ile ilgili beyitlerinde şikâyet etmesi, onun içli samimiyetindendir. Bu sözlerini bir başka beyitinde sürdürmektedir.

Ser-verâ bende Fuzûlî'ni kemân-i gerdûn

Muttasıl **derd ü belâ** okuna kalkan eyler (K.32/42)

(*Başta Fuzûlî feleğin dert ve belâ okuna her daim kalkan eyler.*)

Bu beyitte de şairini feleğin belâ oklarına talip olduğunu anlıyoruz. Beyitte şair felek yerine “gerdûn” kelimesini kullanmıştır. Bu kelimenin “dönmek” anlamı da vardır. Feleğin dönmesi ile yaşanan zamana da bir gönderme yapılmıştır. O halde şairin, yaşanan zamandaki belâ ve mihnetlerden şikâyet etmesi, onun dinî ve tasavvufî âlemini gölgede bırakmaz.

Düştüm **belâ-yı aşka** hîred-mend-i asr iken

Îl imdi benden aldığı pendî baña verir (G.109/2)

(*Asrın akıllı kimselerinden iken aşk belâsına düştüm. Halk önceleri benden aldığı akı, şimdi bana veriyor.*)

Fuzûlî aşk belâsına düşünce aklını kaybettiğini bu beytinde söylüyor. Aşk belâsına düşen kimse, benliğinden ve aklından geçer. Mecnûn da aşk belâsına düşeli aklından ve bedeninden vazgeçmemiş miydi? Fuzûlî, uğradığı aşk belâsının kendisini ne duruma düşürdüğünü açık bir şekilde dile getiriyor. İnsan, zamanın en akıllı adamı olsa bile aşkın belâsıyla divane olur, aklını kullanamaz olur. Nihayetinde Fuzûlî gibi başkalarından akıl alır duruma gelir.

Fuzûlî gibi bir Hak aşığı ne kadar dertli olduğunu bir beytinde şöyle dile getiriyor.

Sirişkim âl bağrım pâre bir **kûh-i belâyım** kim

Hemîşe lâle vü lâ'l ile rengindir içim dışım (G.193/3)

(Gözyaşı kan kırmızı, bağı parça parça olmuş bir belâ dağıym. Her vakit dışımı lâle, içimi de lâ'l taşı renklendirir.)

Gözyaşı kan kırmızı, bağı pâre pâre olmuş bir belâ dağı, dışı lâle, içi lâ'l taşı gibi olan bir aşığın halini arz ettiğini bu beyitte görüyoruz. Bağrını yani gönlünü bir belâ dağına benzetmesindeki maksat, şairin çok ıstırap çektiğini, dağlar kadar büyük belâlara, dertlere, sıkıntılara mübtelâ olduğunu göstermektir. O belâ dağının üstü lâlelerle süslenmiş olup, altında lâ'l taşı gibi değerli bir hazine bulunmaktadır.

Fuzûlî dert ve belâ oklarına maruz kaldığını elem dünyasını bu beyit ile arz u hâl ediyor. Fuzûlî'nin bu sözlerinden belânın şer anlamında olabileceği de çıkarılabilir. Şair, dert ve belâlardan yorulmuş olacak ki kendisini artık belâya karşı kalkan olarak görüyor. Ancak devamlı belâ oku gelmektedir.

Bu **belâdan** sana izhâr-i şikâyet kılayım

Her kime zulm geçiptir sana şekvâ eyler (K.42/55)

(Her kime zulm yapılırsa en sonunda sana şikâyetle bulunur. Ben de bu belâdan sana şikâyet kılayım.)

Her ne kadar Fuzûlî gibi bir zâtın dert ve belâ karşısında şikâyet etmediğini de söylesek, ömrünün sonlarına doğru belâdan şikâyetçi olduğunu, aşk ıstırabından yorulduğunu, hayatın belâ oklarının kendisini yıprattığını gerek bu beyitten gerekse başka yerlerde şikâyetle dair bazı beyitlerin anlamlarından bu yorumlanıyor. Bu beyitte de şairin belâdan yana şikâyeti olduğunu anlıyoruz. Fakat bu şikâyet kesinlikle bir isyan, hâlden hoşnutsuzluk, sabırsızlık anlamında değildir. Şair, gerçek anlamdaki sıkıntı ve dertlerinden dolayı Hakk'a arz-ı hâlini bildiriyor.

Belâ yolunda gavgâya kaçan ben tek dözer Mecnûn

Kaçan olmaz duran tek yeğ bilir her kimse yoldaşın (G.225/2)

(Belâ yolunda Mecnûn hiç benim gibi mücadeleye dayanır mı? Kaçan duran gibi olmaz, bir kimse yoldaşını iyi bilir.)

Ferhâd'a zevk-i sûret Mecnûn'a seyr-i sahrâ

Bir râhat içre her kim ancak benim **belade** (G.246/3)

(Ferhât Bîsütun Dağında Şîrîn'in resmini yapmıştı. Mecnûn rahat içinde sahralarda dolaşıyordu, belâda olan ise ancak benim.)

Divan şairleri zaman zaman Mecnûn, Ferhat gibi aşk kahramanlarına kafa tutup, aşk konusunda onlardan daha ileri geldiklerini söylemişlerdi. Fuzûlî'nin bir gazelinde söylediği "Âşık-ı sâdık menem Mecnûn'un ancak adı var" dizesi bu beyitler ile neredeyse aynı anlam ifade ediyor.

Fuzûlî'nin belâlarla döşenmiş hayat yolu o kadar zor bir yoldur ki bunu Mecnûn ile kıyas ederek anlatıyor. Şaire göre kendisindeki belâlara Mecnûn gibi bir aşığın dayanamayacağını, bu yolda mücadele edemeyeceğini, Mecnûn'un bu belâlardan kaçıp kurtulduğunu, kendisinin dünyada bu belâlalarla mücadele ettiğini anlıyoruz. Onun için Fuzûlî, Mecnûn'dan üstün bir âşık olduğunu söylüyor.

Ferhat ise, Bî-sütûn Dağında Şîrîn'in resmini yapmıştı. Onunla zevk içindeydi. Fuzûlî'ye göre Ferhat da Mecnûn gibi huzur ve rahat içindeydi. Fakat Mecnûn ve Ferhat da aşk belâsına düşmüş birer âşık idiler. (Tarlan, 2009: 577). Ancak Fuzûlî gibi dert

sahibi şair, kendi hayatının onlardan bile daha belâlı ve zor geçtiğini ispata dayandırıyor.

Belâdır şehirlerde ben kimi rüsvâ-yı halk olmak

Ne hoş Ferhâd ü Mecnun menzil etmiş kûh u sahrâyı (G.277/4)

(Şehirlerde benim gibi halka rüsva olmak bir belâdır. Ferhât ve Mecnûn, dağı ve çölü kendilerine mesken yapmışlardır.)

Halk tarafından kınanıp rezil olmayı bir belâ olarak gören Fuzûlî, melâmetten yakını. Fuzûlî şehirde olduğu için Mecnûn ve Ferhât'tan daha çok belâyâ uğramaktadır.

Burada da Fuzûlî, Ferhâd ve Mecnûn gibi âşıklardan kendini belâ derecesinde onlardan daha zorluklar ve ıstırap içinde olduğunu dile getiriyor. Çünkü Fuzûlî halk içindedir. Halk içinde rüsva olmak daha belâlıdır ve zordur. Ferhâd ve Mecnûn ise kendilerine dağı ve sahrayı menzil edinmişler, orda tek başlarına yaşamaktadırlar.

Belâ, Fuzûlî gibi belâ-keş âşık ile Mecnûn gibi aklından ve benliğinden geçip çöllere düşen, Ferhat gibi dağları delen aşkın belâsına mübtelâ olmuş üç âşığı mukayese etmektedir.

Fuzûlî'nin bahtının kem-şefkat olması, kaderinin çetin zorluklarla geçmesi onun aşk belâsına atmaktadır. Bu aşk belâsı ise günden güne artmaktadır.

Akl dün-himmet sada-yı tâ'ne yer yerden bülend

Baht kem-şefkat **bela-yı aşk** gün günden füzûn (G.232/3)

(Aklın bana olan himmeti çok aşağıda, beni ayıplayan sesler birbiri ardınca yükselmede; bahtımın şefkati az, aşkın belâsı ise günden güne artmaktadır.)

Aşk belâsının artması, Fuzûlî'nin dünyayı terk etmesine işaretir. Çünkü aşk arttıkça, dünyaya olan istek ve bağlanmalar da azalır. Aynı zamanda aşk belâsının artması aklın yitirilmesidir.

Akıldan şikâyet eden Fuzûlî, masivadan yana da yakını. Akıl, Fuzûlî'yi aşktan koparır ve dünyaya meyletmesini emreder. (Öztürk, 2007: 19). Hülâsa, Fuzûlî; aklın işlevsizliği, bahtın merhametsizliği, aşkın artan belâsından yana dertlenir.

Vücûdunu hedef-i **nâvek-i belâ** kılğıl

Kamu cefâlara sabr eyleyip du'â kılğıl (MÜS. 9/1)

(Belâ oklarının hedefi vücuttur. Cehennem cefâlarına sabır eyle, dua et.)

Belâ bazen de eskitmek anlamında da geçebilir. Gam, üzüntü gibi musibetler vücudu yıpratdığı için belâyâ eskitmek anlamı da verilmiştir. Verdiğimiz beyitlerde belânın ok ile beraber söylenmesi de bunu göstermektedir. Vücuda saplanan ok insanı yaralar, gücünü azaltır. Aynı şekilde belâda böyledir.

Başka bir gazelin bir başka beytinde ise Fuzûlî'nin nasıl bir belâ girdabında olduğunu anlıyoruz.

Fuzûlî, kimsesizliğini ve yalnızlığını bu beyitte ifade ediyor. Şairin yalnızlığı belâ girdabı gibi etrafını çevirmiştir. Nereye baksa o girdabı görüyor. Aşk ateşi ise gönlünü yakmakta fakat derdini paylaşacak, halini anlayacak kimse yoktur. (Güler, 2011: 95).Fuzûlî böyle bir vâf-ı hâle sahip şair.

Yetti bî-kesliğim ol gâyete kim çevremde

Kimse yok çizgine **gird-âb-i belâ**dan gayrı (G.273/4)

(*Kimşesizliğim o kadar oldu ki çevremde belâ girdabından başka hiç kimse yok.*)

Girdâb-ı belâ; belâ girdabı, felaket anaforu, belâların topladığı yer, çukur anlamlarına gelir. Şair o kadar belâlara mübtelâ kalmış ki etrafı belâ girdabına dönmüş. Bu kimsesizliği sırasında ona belâdan başka dost, yârenlik edecek hiç kimse kalmamıştır. O, bir dönme dolap gibi olan belâ girdabında belâlar içindedir.

Belâ girdabını, Elest Bezmindeki meclise de benzetilebilir. Şair, Elestte verdiği sözün ikrarı içindedir. Âşık, belâya ilk burada mübtelâ olmuştur. Tarlan hoca, Fuzûlî Divânı Şerhi'nde; *Belâ girdâbı döner, yani mütemâdi belâlar içindedir. Belâ girdâbı, Elest Bezmindeki ikrarın kendisini sürüklediği belâlardır ve bu belâlar içinden çıkılır belâlar değildir* demektedir. (Tarlan, 2005: 252). Fuzûlî'nin de yalnızlığında etrafında gördüğü bu belâlardır.

Gam zulmetinde bulmağa **dert ü belâ** beni

Hoşdur Fuzûlî **âteş-i âhım** 'alâmeti (G.301/7)

(*Gamın zulmetinin içinde dert ve belânın beni bulması için yakılan ah ateşimim alâmeti bana hoş gelir.*)

Fuzûlî'nin âh ateşi yandıkça dert ve belâ onu kolayca buluyor. Bu yüzden Fuzûlî'nin başından dert ve belâ eksik olmaz.

Bu beyitte de dert ve belânın Fuzûlî'nin peşini bırakmadığını, dert ve belânın onu aradığını anlıyoruz. Fuzûlî'nin âh ateşi ise dert ve belâya alâmettir. Sonuç olarak Fuzûlî'nin, bu durumdan hoşnut bir hâlde olduğu görünüyor.

Cismim cefâ-yi şiddet-i berd ile nâ-tüvân

Başım **belâ-yi hâdise** taşıyla seng-sâr (K.37/25)

(*Vücudum şiddetli soğuk cefâlarla zayıf ve kuvvetsiz düştü. Başım ise belâ-yi hâdise taşlarıyla taşığa döndü.*)

Bu beytinde de şair, belâ ve cefâlar karşısında ne duruma düştüğünü, nasıl bir halde olduğunu belirtiyor. Etrafının belâ taşlığına döndüğünü bu şekilde ifade ediyor.

Tenimde **zahm-i hadeng-i belâ** velî şadım

Ki lutfun olsa bulur cümle zahmler merhem (K.16/33)

(*Tenimde kayın büyük ağaçları gibi belâ okları var amma ben şadım ki lutfun olsa cümle büyük merhem bulur.*)

Vezir-i azam Ayas Paşa'ya yazdığı bir kasidesinde "elem dünyasından" böyle bahsediyor Fuzûlî. Burada dikkati çeken üzerindeki kayın ağacı büyük belâlardır. Kayın ağacı heybetli bir görünüme sahiptir. Kırk metreyi bulan boyları ve uçları sivri olan dikensi yaprakları vardır. Bu özelliklerinin yanında kayın ağacının faydalı özellikleri de vardır. Şairin de böyle bir benzetme yapması da buna dayandırılabilir. Ayrıca Fuzûlî ilim konusunda büyük şairlerdendir. Belâ, uzaktan her ne kadar zararlı, şer gibi görünse de onun bilinmeyen hayırları vardır. O yüzden şair, ben dert ve belâ ile şadım, diyor.

Bir diğer taraftan şu sözleri onun elem dünyasını anlamada faydalı olacaktır.

Sirişk taht-ı revândır bana vü âh âlem

Cefâ vü cevır mülâzım **belâ vü derd** haşem (MÜS. 1/3)

(Gözyaşı bana taht-ı revandır, âh ise âlem. Cefâ ve cevır insanın yanında olması gerekenler, belâ ve derd ise insanın yakasında olandır.)

Aşığın ayrılmaz yoldaşları olan “ah, cevır ü cefa, belâ ve derd” aşığı sızlattığı, yaralayıp eskittiği kadar, aşkın sultanlık makamına ulaşmasında da yoldaşlık ederler. (Selçuk, 2005: 9)

Fuzûlî bu beyitte didaktik bir söz söylemiştir. Onun elem dünyasını anlatan bu beyit, belâ ve dertlerden kaçmadığına bir delildir.

Hâsılım berk-i havâdisden melâmet dağdır

Mesnedim **kûy-i melâmette** fenâ toprağdır

Zâr gönlüm tende **zindân-i belâ** tutsağdır

Rahm kıl devletli sultânım mürüvvet çağdır (MURABBA-1/2)

Anladığımıza göre Fuzûlî'nin inleyen gönlü bedende bir belâ zindanının tutsağıymış. Aynı zamanda şairin artık yaşlanmaya yüz tuttuğunu, bedeninin artık ağrı ve sızılara maruz kaldığını da buradan çıkarabiliriz. Aşığın gönlü her daim belâlarla imtihan edilir. Yeri gelir Hz. Yusuf gibi bir belâ zindanına atılır. Gönül bunlardan şikâyetçi olmaz. Bu belâlar, onun birer imtihanıdır.

Dil n'ider yanımda çün kılmaz beni gamdan halâs

Çekmen ol ta'vîz bârın kim **belâdan** saklamaz (G-110/2)

(Beni gamdan kurtarmayan gönlün yanımda ne işi var? Beni belâdan saklamayan muskanın yükünü çekmem.)

Gönül, aşığı koruyan muska işlevini üstlenir. Gönül Fuzûlî'yi derd ve belâlardan koruyamamış ve şair tarafından şikâyet edilmiştir.

Dem-be-dem cânımı ey **dere ü belâ** incitmen

Lûtf edin bir iki dem kim size **mihmândır** bu (G-237)

(Ey derd ve belâ, her zaman benim canımı incitmeyin. Ona lutf edin. Bir iki zaman size misafirdir o.)

Dert ve belâyâ seslenen Fuzûlî, onlardan canını her zaman incitmemelerini istiyor. O can misafirdir. Bir gün ait olduğu yere gidecektir.

Fuzûlî, İlâhî aşk kahramanıdır. Onun şiirlerinde bunu hissetmek ve görmek zor değildir. Onun için belâ bazen İlâhî aşktan yoksun kalmaktır. Aşağıdaki beytinde de bunu dile getiriyor.

Âf-tâb-ı kadeh etmez ramazân ayı tulû

Ne **belâdır** bize yâ Rab ne kara gündür bu (G.239/6)

(Kadeh güneşi ramazan ayında doğmaz. Ya Rabbi bize bu ne belâ, ne kara gündür.)

Kadeh burada İlâhî aşktır. Şaire göre bu aşk güneşi doğmazsa her taraf kara gün olur. Kâinat ancak aşk ile gerçek görünümünde olur. (Tarlan, 2005: 568)

Saklamazdım **nâvekin** gözde **belâsın** çekmesem

Su verip ol nahli beslerdim mi olsa bârsız (G.108/3)

(Eğer belâsını çekmesem okunu gözümden saklamazdım. O fidanı eğer meyve vermese su verip beslemezdim.) (Tarlan, 2005: 282).

Göz insanın en hassas yeridir. Göze atılan ok, gözü acıtır ve yaş akar. Yani belâ verir. Şair bundan memnun olduğu için o belâ okunu gözünde saklıyor. Gözyaşı ile sulanan o belâ oku sulandıkça belâ meyvesi veriyor. Günden güne şairini gamını yeniliyor. Buradan şairin belâ içindeki hâlini görebiliriz.

Belâların çeküben dönmeyip tarikından

Tutup tarîk-i sülûk-ı Muhacir ü Ensâr (K-6/39)

(Muhacir ve Ensarın yolunu tutup, belâlar yüzünden yollarından dönmedim.)

Belâların nimet olması, o belâyâ sabretmeye ve Allah'ın gönderdiği kazaya razı olmaya bağlıdır. Gelen belâ ve sıkıntılara sabretmek büyük bir hünerdir. Sabredemeyen ise bu yolda düçar olur, felakete uğrar.

Yukarıdaki beyitte Muhacir ve Ensarın yolundan gittiğini söyleyen tasavvuf erbâbı Fuzûlî, bu yolda gelen belâ ve sıkıntılara katlanıp yolundan ayrılmadığını söylüyor. Burada Fuzûlî'nin belâ ve dertlere karşı ne kadar dirayetli bir sabra sahip olduğunu anlıyoruz.

Belâ ve belâ ehli ile ilgili düşüncelerini bulduğumuz bir başka beyitte, insanın başına gelen belâların kendi diliyle de gelebileceğini anlıyoruz.

Diliyle öz başına muttasıl **belâ** getirir

Ki halka gizli sözü eyler **âş-kâr kalem** (K.33/12)

(Diliyle kendi başına devamlı belâ getirir ki halka gizli sözü başı kesilen kalem söyler.)

Beyitte “belâ” ve “âş-kâr kalem” arasında anlam yönünden bağlantılıdır. Divan şiirinde kasidelerin nesib ve teşbih bölümlerinde kalemle ilgili vasıflar anlatılır. Fuzûlî'ye göre kalem bazı sırlara vakıftır ve açığa çıkarılmaması gereken bazı sırları ifşa etmiştir. Nihayetinde başı kesilmiştir. Fuzûlî, şairin dilinden gelen belâdan söz etmektedir. Şairin sadık kölesi de kalemidir. Başı kesseler dahi bu yoldan geri dönmez. (Şengün, 2008: 745). Belâ geleceğini bildiği halde kalemin şaire sadık olduğunu bu beyitten anlaşıyor.

A.2) Aşığın Belâ Yolunda Vâf-ı Hâli:

Divan şiirinde hemen her şair geleneğe bağlı kalarak sevgili ve âşık tiplerini aynı vasıf ve anlayışla işlemişlerdir. Her ne kadar geleneğe bağlı kalmış olsalar da fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Kimi şair tasavvufî anlayışla¹¹ anlatırken kimisi beşerî sevgili ve aşkın etrafında bir âşık tiplemesi oluşturur. Fuzûlî'nin de şiirlerindeki aşığın vasıflarına baktığımızda beşerî ve tasavvufî anlayışla oluşturulan birer âşık sembolü ile karşılaşırız.

¹¹ Sevgiliye muhabbet duyan âşık, “ Her kim âşık olur ve aşkını gizler de iffet ve sabır gösterirse, Allah onu bağışlar ve cennete koyar”, hadisinden hareketle, aşkın getirdiği belâ, gam, cefa, eziyet ve rüsvalığa tasavvufî anlayış ve duyusun etkisiyle rıza ve teslimiyet gösterir.

Âşık oldur kim temennâ-yı **belâ-yı hecr** ede

Yoksa çokdur mihr eden ol mâh-ı tâbândan tama' (G.143/4)

(Âşık odur ki ayrılık belâsını ister. Yoksa o parlak aydan muhabbet isteyen çoktur.)

Fuzûlî bu beytinde aslında aşığın, hakiki aşkı seven aşığın tanımlarından birini söylemiştir. Aşk belâsız olmaz. Ruhlar ve canlar daha Elest Bezmindeyken aşklarını "belâ" ile tasdik etmişlerdir. O nedenle aşk demek belâ demektir, ıstırap demektir, ayrılık, hicran demektir. Fuzûlî gibi hakiki aşkın yolundan giden muhterem bir âşık, hakiki aşkın ve aşığın nasıl olması gerektiğini bu şekilde belirtiyor. Belâ, ıstırap, hicran aşığı imtihan eder ve aşk katında derecesini yükseltir.

Şairin bu beyitte anlatmak istediği bir başka deyiş ise; sevgiliden muhabbet, yakınlık, sıcaklık bekleyenlerin kendilerini âşık sananlar olduğu, hakikî âşığın az bulunduğuur.

Belâ kavramını burada iki anlamda düşünebiliriz. Birinci belâ, Elest Bezminde verilen ahd; ikinci belâ, ıstırap, hicran gibi sıkıntı ifade eden belâdır.

Her kayd olursa **mahz-i belâdır** ki bülbüle

Ger şâh-i gülden olsa küdüret verir kafes (G.127/5)

(Her bağ, ne kayd olursa olsun bülbüle belânın tâ kendisidir. Ona gül dalında kafes yapılırsa dahi bülbül kederli ve mahzundur. Çünkü kafes bir kayddır.) (Tarlan, 2005: 315).

Âşık bir bülbül misalidir. Onu dertli yapan masiva ve dünya kaydlarıdır. Bunlar aşığın belâlarıdır. Ayrıca bu belâlar onun için sabır ve takât imtihanıdır.

Fuzûlî'ni reh-i aşkında eşk ü âh eder rüsvâ

Belâdır her kimin bir yolda gammâz olsa yoldaşı (G.276/7)

(Aşkın yolunda Fuzûlî'yi âleme rüsva eden gözyaşı ile âhıdır. Her kimin gammaz bir yoldaşı olsa, o yolda ona bir belâdır.)

Belâ, bu beyitte fitne olarak geçmektedir. Ah ve gözyaşı âşıkta görülen tabiî hâllerdendir. Âşık, gözyaşını ve âhını gizleyemediği için onları gammaz bir yoldaş olarak görüyor aşk yolunda.

Fuzûlî, hakikî sevgili aşk yolunda bir âşıktır. Onun için gerçekte tek bir sevgili ve güzel vardır. Meczâî güzeller onun için bir belâdır. Fuzûlî, meczâî güzelliklerin kaynağını sevmek ve ona ulaşma amacını güder. Meczâî güzellerin aşkı bir belâdır. İnsanı hakikî sevgiliye götüren vasıtalarlardır. Onlara bağlı kalmamak gerekir.

Aşağıdaki beytinde ise Fuzûlî, aşığın bir viran şehir gönlünün bir belâ olduğunu söylüyor.

Belâdır kim **dil-i âşık** kimi virân ola kişver

Ola ol hâlden hâkim olan mahbûb-veş gâfil (K.30/4)

(Belâdır aşığın viran bir şehir olan gönlü; o halde olan âşık gafil gibidir.)

Aşığın gönlü darmadağın bir haldedir. Viran olunmuş bir şehre benzer. Belâ halinde insan darmadağın bir hale düşer. Şair bu ikisi arasında benzetme yapmıştır.

Sadâ-yi nâvekin çıktıkça can hurrem olur gûyâ

Bu **zindân-i belâdan** çıkmağa ruhsat verir **câne** (G.251/4)

(Okun sesi çıktıkça can, suya kanmış bir çiçek gibi neşeli ve taze oluyor. Sanki bu ses belâ zindanından çıkmak canın çıktığını gösteriyor.)

Aşığın canı belâ zindanındadır. Can kafesi dediğimiz de budur. Canın çıkması aşığın madde âleminden ruhlar âlemine doğru yol aldığını gösterir. Can çıkınca âşık da arzu ettiği hakikî sevgilinin yanına gidecektir.

Bana derlerdi evvel bir melektir sevdiğin hâlâ

Görenler ben fakiri gökten inmiş bir **belâ** derler (G-80/5)

(Evvel bana sevdiğin bir melektir derlerdi. Şimdi bu halimi görenler benim fakire inmiş bir belâ olduğumu söylüyorlar.)

Beytte âşık, sevgili ve belâ üçgeni bulunmaktadır. Ön plana çıkan ise aşığın çektiği belâdır. Sevgili, aşığı imtihan eder. Çünkü bunun için yaratılmışlardır. Aşığın çektiği belâ ise ıstıraptır. Bu ıstırap aşığın beşerî sevgiliye duyduğu hasret olduğu gibi Bezm-i Eleste verdiği sözünün de ikrarıdır. Çünkü âşıklar orda “belâ” ile sözlerini tasdik ettiler. Bu nedenle belâ ile imtihana tutuldular.

A.3) Sevgiliye Dair Belâlar:

Klasik şiirde etkili olan tasavvufî aşk anlayışı, aşkın muhatabı olan sevgilinin tabîi olarak soyut vasıflarıyla anlatılması sonucu ortaya çıkarır. Klasik şiirde mutlak, hakikî sevgili Allah’tır. (Aydın Yağcıoğlu, 2010:561). Fuzûlî’nin şiirlerinde tasavvufî aşkın terennümünden şekillenen İlâhî aşk mevcuttur. Bunun yanında şairin kimi şiirlerinde mecazî aşkın terennümünden de beşerî bir sevgili ortaya çıkar. Bu durumu beşerden Hakk’a giden yol olarak tasavvur edebiliriz.

Bu bölümde Fuzûlî’ye sevgiliden hangi belâların nasıl ve ne sebeple geldiğini, Fuzûlî’nin bu belâlarlar karşısındaki vaf-ı hâlî, beyitler eşliğinde tesbit edilmeye çalışılacaktır.

Ham açıldıkça **zülünden belâ** vü mihnetim artar

Bi-hamdi-llâh ki ömrüm uzanır cem'iyetim artar (G.71/1)

(Zülfin açıldıkça benim belâ ve mihnetim artar. Allah’a şükürler olsun ki ömrüm uzar, cem'iyetim artar.)

Zülf, tasavvufta kesret anlamına gelmektedir. Şair burada tasavvufî bir benzetme yaparak, kesretten vahdete erişmek istemektedir. Zülf açıldıkça, vahdete yaklaşıyor. Aynı zamanda yine zülf açıldıkça belâları da artıyor şairin. Bunun için de Allah’a şükrediyor. Çünkü aşkı arttıkça belâ ve mihneti de artacağından şair daha çok âşık olmaktadır.

Sirişk-rîz gül-endamlar hevâsiyle

Şikeste-hâl **siyeh zülfler belâsiyle** (MÜS.4/1)

(Gözyaşları o gül-endamların hevesiyle akıtılır; hâlden düşme ise siyah zülflerin belâsiyle olur.)

Burada da sevgilinin siyah saçlarının aşığın hâlini yitirmesine neden olan belâ olduğunu anlıyoruz. Saç, kesrettir. Masivaya bağlılık demektir. Siyah saç ise aşığı hapseden bir belâ karanlığı anlamında yorumlayabiliriz. Aşığın hâlsiz olmasının sebebi budur.

Rişte-i tûl-i emel **dâm-i belâdır** n'eyleyim

Üzmek olmaz ol **ser-i zûlf-i perîşandan** tama' (G.143/5)

(Uzun ve hırslı arzular beslemek insan için bir belâ tuzağıdır. Ama o perişan saçtan ayrılıp onu üzmemek olmaz.)

Saç âşık için kesrettir. Saçın uzun olması aşığı dünyaya ait arzularının artmasına neden olur. Bu da âşık için bir belâ tuzağıdır. Bu nedenle şair bir türlü masivadan uzaklaşmamaktadır.

Fârîğ etti mihrin özge meh-likâlardan beni

Hırz imiş aşkın senin saklar **belâlardan** beni (G.292/1)

(Senin aşkın beni başka ay yüzlülerden men etti. Senin aşkın beni belâlardan saklayan bir muska imiş.)

Fuzûlî gibi bir Hakk aşığı olan şair, beyitinde Allah sevgisinin, aşkının hakikî aşk olduğunu ve insanı mecazî güzellerin belâsından koruyan bir muska olduğunu söylemektedir. Belâ olan sevgilinin güzelliğidir.

Her **sehî-kad cilvesi** bir seyl-i tûfan-ı belâ

Her hilâl-ebrû kaşı bir ser-hat-i meşk-i cünun (G.232/5)

(Her servi boylunun cilveli görünüşü bir belâ tufanı selidir. Her hilal kaşının kaşı, delilik sahifesinin başındaki yazıdır.)

O düzgün boylunun görünüşünü bir belâ tufanının seline benzeten Fuzûlî, akla gelen ilk anlamda mecazî bir güzelin görünüşünden söz etmektedir. Fuzûlî'ye göre o güzelin salınarak ortaya çıkması belâ tufanından meydana gelen taşkın bir sel gibidir.

Beyitin tasavvufî anlam boyutu da vardır. Seyl, tasavvufta aşığın kalbinin coşkun bir şekilde artması demektir. Bu seyl, aşk belâsının selidir. (Dilçin, 1991: 19). Sevgilinin salınarak ortaya çıkması aşığın heyecanlandırır ve kalbinin bir tufan gibi artmasına neden olur. Fuzûlî'ye göre bu bir belâ tufanıdır.

Kaşın belâsına düştüm felek gâmın çekerek

Bu güçlü yayı çeker oldum ol kebede ile (G.248/4)

(Felek gamını çekerek kaşın belâsına düştüm. O güçlü yayı talim yaparak çeker oldum.)

Kaş, sevgilinin ikinci derece güzellik unsurudur. Fitne hususunda göz ile aynı gibidir. Kaşın en büyük özelliği ise eğri oluşudur. Asla dosdoğru olmaz. (Pala, 2006: 120). Felek, Divan edebiyatında daha çok şikâyet ettikleri husustur. Bir Divan şairi yoktur ki felekten şikâyet etmesin.

Feleğin gamını çekmek, hakikî aşk yolunda Hakk'a vasıl olmak için verilen bir belâdır. Âşık ise bu felek gibi eğri ve zor olan belâ yayını çekerken zorlanmaktadır. Bunun için talim yaparak bu zorlukla mücadele eder. Fakat âşık daima sevgilinin kaşına yönelir. Çünkü âşık için kaş; secde-gâh, kible, mihrabdır.

Fuzûlî, “kaşın belâsına düşmek” ile Hakk’a vâsıl olmanın derdine düşmüştür.

Ey Fuzûlî ne **belâ okları** kim gelse bana

Sebeb ol **kaşları** yanın **gözüdür** yâ kaşı (G.275/7)

(Ey Fuzûlî, bana ne belâ okları gelse sebep o kaşları yaya benzeyen –sevgilinin gözü ve kaşlarıdır.)

Divan şiirinde sevgili hakkında söylenen ve tasavvur edilen özellik, sevgilinin öldürücü silahlarla donanmış olmasıdır. (Okuyucu, 2006: 216). Divan edebiyatında geleneksel sevgilinin kaşı yaya, gözü veya kirpiği oka benzetilir. Sevgilinin aşığa yan bakması demek ona belâ oku atmasıdır.

Tasavvufî olarak ise âşık, Hakk’a yaklaşmak için çeşitli belâlara tabî tutulur. Ne kadar yakın olursa o kadar belâ gelir. Kaş, Hakk’a yakınlaşmaktır. Daha doğrusu âşık, Elest Bezmindeki ahdini yerine getirmek için sevgilinin/ Hakk’ın yanına gelir.

Belâ nâvekleri sancılmasın mı göğsüme her yan

Dolaşır şâne tek her lâhza ol zülfi perîşâne (G.251/3)

(Her an o dağınık saça tarak gibi dolaşan her yandan belâ okları saplanmasın mı?)

Zülûf, tasavvufta kesrettir. Gönül kesrete bağlanınca saç tarayan tarak da belâ okları olur.

Belâ okları bu kez yine Fuzûlî’nin vücudunu hedef alırlar. Fakat Fuzûlî, belânın cefâlarına karşı sabırlı olması gerektiğini söyler. Belâ karşısında sabır ve dua ile durulmalıdır.

Bu belâyâ saldı beni **kadın** ki yaşardı yeryüzünü yaşım

Bu yere yetirdi beni gamın ki felek işitti figânımı (G.262/3)

(Senin boyun beni bu belâyâ saldı ki gözyaşım yeryüzünü yaşarttı. Senin gamın ise beni öyle bir hale getirdi ki figanımı felek işitti.)

Beyitte geçen *kad* kelimesi boy yani serv anlamında geçmiştir. Tasavvuf dünyasında serv kelimesi vahdeti karşılar. Servi’nin elif ve bir rakamına benzemesi, adeta, Allah’ı sembolize eder. (Cebecioğlu, 2005: 236). Yani vahdeti çağırıştırır.

Belâ burada vahdete –Allah’a karşı olan aşkın ikrarıdır. Fuzûlî, vahdet yolunda Allah’a teslim olduğunu belâ ile gösteriyor.

Nahl-i kaddin isterim k’andan **belâdır** hâsılım

Bakmazam şimşâda ber vermez nihâli n’eylerim (G-186/1)

(İnce, uzun, narin boylu sevgili isterim ki ondan belâdır hâsılım; şimşir ağacına, fidanı neyleyim.)

Belâ olan sevgilinin ince, narin olan boyudur. Aşığa belâ ondan gelir.

Nice kadd ü **hat ü ruhun** gam ü renc ü **dere ü belâ** ile

Büke kaddimi döke yaşımı yıka gönlümü yaka cânımı (G.262/6)

(Daha ne kadar senin boyun, güzelliğin ve ayva tüylerin dert ve belâ ile gözyaşımı dökecek, belimi bükecek ve canımı yakacak.)

Şairin, aynı gazelin bir sonraki beytinde ise bu aşk ıstırabının dayanılmaz olduğunu, dayanacak halinin kalmadığını, gönlünün dert ve belâ ile yandığını anlıyoruz.

Bu beyitte de şair, hat ve ruh ile anlam kurgusu yapmıştır. Hatt¹², sevgilinin yüzündeki ayva tüyleridir. Yani aşığı sevgiliye bağlayan madde, kesrettir. Çünkü âşık, ayva tüylerine karşı içten bir sevgi duyar. (Pala, 2006: 176).

Ruh, sevgilinin yüzüdür. Yüz kırmızıdır, ateş gibidir. (Pala, 2006: 117). Aşığın canının yakmaktır. Âşık, vahdet yolunda canının yandığını belâ ikrarı ile gösterir. Belâ, aşığın vahdet yolunda canının yanması, vahdete bir ikrardır.

Benzer bir beytinde ise Fuzûlî, sevgilinin yüzündeki ayva tüylerini (hat) birer belâ kadehine benzetmektedir.

Devr-i ruhsârında **hattın** hey'eti ışk ehline

Bezm-i gamda kan ile dolmuş **belâ peymanesi** (G.298/4)

(Yüzünün etrafındaki ayva tüyleri aşk ehline, gam meclisinde sunulmuş belâ kadehidir.)

Sevgilinin yüzü âşık için vahdettir. Ayva tüyleri ise sevgilinin saçları gibi kesrettir. Vahdete giden yolda olan kesret aşığa ıstırap vermektedir. Yani âşıklara gam meclisinde kan ile dolu olarak sunulan peymâne¹³ hatırlatmaktadır. Âşıklar, gam meclisinde şarap içmezler. Onlar aslında kan yutarlar içten içe.

Beyitte, bezm-i gam ve belâ paymanesi ile Elest Bezmi hatıra gelmektedir. Âşık kan yutmak ile Bezm-i Elestteki ikrarını yerine getirir.

Senden hemîşe **tîr-i belâ**dır gelen bana

Böyle olur mu âşık u ma'sûkun aresi (G.299/ 6)

(Senden bana devamlı belâ okları gelip duruyor. Âşık ile ma'sûkun arası hiç böyle olur mu?)

Buradaki belâ, sevgiliden gelen cefâ anlamında geçmiştir. Âşık ile ma'sûk arasındaki belâ, cefâ (kirpik) okudur. Ok uzaktan atılır. Sevgili ise âşıktan uzaktadır. Yani şair, âşık ile ma'sûk arasının açık olmayacağını, ikisinin bir vücut gibi olduğunu vurgulamaktadır.

Sensiz olman ayrı **mihnetten belâdan** bir zamân

El-emân **hicran** belâ vü mihnetinden el-emân (T.B. 1/6)

(Sen olmadığın zaman belâ ve mihnetten bir an olsun kurtulamam. Ayrılığının, belâ ve mihnetinden el-aman.)

Fuzûlî Divânı'nın ilk terci-i bendinin son bölümlerinde tekrar edilen bu beyit, ayrılıkla beraber, belâ ve mihnetten de şikâyet bildirmektedir. Şair, seviliden ayrıldığı zaman belâ ve mihnete tutuluyor. Belâ ve mihnetin sebebi ayrılıktır. Fuzûlî, çaresizliğini bildirerek "el-aman" diyor.

¹² Hatt; çizgi, yazı, el yazısı, mektup, ferman gibi birçok mânâlardan başka genç kimsenin yanağında ve dost dudağında çıkan ince tüy mânâsına da gelmektedir. Divan şairlerimiz bu mânâlara göre birçok sanatlar, mazmunlar yaratmışlardır. Hat ve hatt şekillerinde kullanılır (Onay, 2009: 225).

¹³ Peymâne; büyük kadeh, ölçek. Bkz: (Onay, 2009:337).

Vasl-ı kadrin bilmedim **firkat belâsın** çekmedin

Zulmet-i hecr etti çok târik işi rûşen bana (G.12/4)

(*Ayrılık belâsını çekmeden kavuşmanın kadrini bilmedim. Bu ayrılık acısı, bana birçok işte yolumu aydınlattı.*)

İnsanoğlu dünyada gurbettedir. Asıl öz vatanından uzakta, imtihanlarla sınanan bir gurbet âleminde. Beytin özünde ise insanoğlunun Elest Bezminden ayrılıp dünyaya gelişidir. Bu nedenle âşıklar firkat acısıyla, belâsıyla kıvranırlar. Ney, nasıl öz vatanından ayrı konulup diyar diyar gezdirilip üflendiğinde ayrılık ateşiyle inliyorsa, hakikî âşıklar da hakikî sevgiliden ayrı kaldıkları için feryat ediyorlar. Çünkü ruhlar ilk kez Bezm-i Eleste âşık olmuşlardır. İlk aşkı ve güzelliği orda tatmış ve görmüşlerdir. O sebepten Fuzûlî masivadan elini çekmek istiyor.

Ey dil ki hecre düzmeyip istersin ol mehi

Şükr et bu hâle yoksa gelir bir **belâ** sana (G.17/5)

(*Ey gönül, ayrılığa dayanamayıp o ay gibi olan sevgiliye kavuşmayı dilersin. Haline şükret yoksa başına büyük bir belâ gelir.*)

Âşık, başına gelen her türlü eziyeti tevekkülle karşılamalıdır; asla isyan etme hakkına sahip değildir. (Okuyucu, 2006: 212). Fuzûlî'ye göre de insan daima şükür içerisinde olmalıdır. Onun tasavvufî hayatında şükür sabırdan önce gelir. Bu beyitten anladığımıza göre gönül sevgiliden ayrı düştüğü için şikâyet etmektedir. Fuzûlî, gönlün dahi bu hicran belâsı içinde olsa şükretmesini bilmelidir, diyor. Gönlü uyurarak, aksi halde daha büyük bir belânın başına gelebileceğini söylüyor.

A.4) Bezm-i Belâ/ Bezm-i Elest:

Fuzûlî, tasavvufî aşkı şiirlerinde işlerken, Divan edebiyatının çok sık işlenen motiflerinden olan "bezm"i tasavvufî bir motif olarak işlemiştir. Bezm ile ilgili geçen beyitlerde şair, dünyevî bezme de ara sıra değinmektedir. Onun bezmi anlatan beyitleri, ilâhî aşkı ve tasavvufî motifleri işleyen beyitleridir. Elest Bezmi onun "bezm" motifinde çok sık işlediği konulardan biridir. Bazı beyitlerinde "belâ bezmi" olarak sözer. Fuzûlî'ye göre bezm, belâlı bir meclistir.

Gezen peykânlarındır tende yâ can bâğına aşkın

Belâ ser-çeşmesinden her taraf sular revân etmiş (G.133/5)

(*Tende gezen senin oklarındır mı, yoksa- aşkın bağına belâ pınarından her tarafa sular mı akıtmıştır.*)

Belânın burada iki türlü anlamı çıkarılabilir. Birisi; felaket ve musibettir. Âşık olan bu belâlar tarafından türlü ıstıraplarla imtihana tutulur.

İkincisi; İlâhî aşkın ilk bağı olan Elest Bezmi'dir.

Beyitte şair, teninde gezen okları suya benzetmiştir. Eğer bu oklar olmazsa aşk bağı kurur ve hakiki aşk çiçekleri açmaz.

Hoş ol zaman ki harîm-i visâle mahrem idim

Ne **mübtelâ-yi belâ** ne mukayyed-i gam idim (G.194/1)

(Ne hoş idi o zaman ki yâr ile visâli harîmine mahrem idim. Orada ne belâyâ mübtelâ idim, ne de gamım vardı.)

Şair burada “harîm-i visâle mahrem idim” derken “Bezm-i Elest” olan Allah ile ruhların ve canların harîm olan bir mecliste bulunmasıdır. Çünkü o mecliste ne gam vardır ne de belâyâ mübtelâ olmak vardır.

Yine bir başka gazelinde Elest Bezminden şu şekilde söz ediyor.

Deme zâhid ki terk et sîm-ber bütler temâşâsın

Beni kim kurtarur Tanrı sataşdurmuş **belâlardan** (G.215/4)

(Ey zahid, gümüş göğüslü güzellere bakma deme bana. Allah’ın musallat ettiği belâlardan beni kim kurtarır.) (Tarlan, 2009: 507).

Burada beyti, Elest Bezmi ve Allah’ın musallat ettiği belâ olarak iki anlamda ele alabiliriz.

Zahid; Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğünde; kaba sofu, dinî konularda anlayışı zayıf, her işe ancak dış kabuğundan bakan, derinlere inmesini bilmeyen, her şeyi dış görünüşüyle anlayan kişi olarak geçer. (Pala, 2006: 421). Talat Onay’ın Divan Şiiri Sözlüğünde ise; dünya işleriyle meşgul olmayan ve dünya hazlarına karşı bîgâne kalan kişi olarak geçer. (Onay, 2009: 498). Birinci anlamda şair, kendini eleştiren ve her şeyi dış görünüşten gören zahide bu güzellere bakmaktan vazgeçmeyeceğini söyler. Aynı zamanda biliyor ki Bezm-i Elestteki söz kendisini buna meylettiriyor. İnsan ilk güzelliği Elest Bezminde çok küçük de olsa Hazret-i Allah’ın cemâlinden nasiplenmişlerdir. İlk aşk da burada gerçekleşmiş ve bunu da belâ ile ahd etmişlerdir. Buna dayanarak şairin, Allah’ın yarattığı bu güzelleri onun güzelliğinden bir yansıma olarak düşünüp, aşk belâsına mübtelâ olarak Hakk’a yürümeyi, O’na yaklaşmayı ister. Böylece bu belâdan kurtulacağını söyler.

İkinci manaya göre birinci anlamdakine benzer bir anlam çıkar. Şair yine zahidin bakmaktan men ettiği güzellere bakacağını, bu belânın Allah tarafından kendisine indirildiğini, bu yüzden de zahidin bu belâlardan kendisini engelleyemeyeceğini söyler.

Her bâde ki sensiz içirim **bezm-i belâda**

Hûn-âb olur elbette çıkar dîdelerimden (G.217/3)

(Belâ bezminde sensiz içtiğim her bâde(kırmızı şarap) kanlı gözyaşı olup gözlerimden akar.)

Bâde, Divân edebiyatında en çok kullanılan bir içecektir. Divân edebiyatında olduğu gibi tasavvuf edebiyatında da bâdeden hayli fazla söz edilmiştir. Ancak tasavvufta bâde, tasavvuf ehlini, aşığını, Allah yolunda O’nun aşkına ulaşmak için bir araçtır. (Pala, 2006: 53). Yani bâde tasavvuf şiirinde bir sembol görevi üstlenir.

Elest Bezmine değinen bu beyit, bize Elest Bezminde verilen ahde yapılmış bir hatırlatmadır. Aşık, sevgiliden gayrı, onun aşkından başka içtiği her şarap kanlı gözyaşı döktürür. Âşık Elest bezminde ancak O’nun aşkına “belâ” demiştir.

Nevâ vü sâz ile mey-nûş edenler dil-rübâlardır

Çeken derd ü **belâ bezm-i gam** içre bî-nevâlardır (G.91/1)

(Nâme ve sâz ile sarhoş edenler o gönül alanlardır, gam meclisinde derdi ve belâyı

çekenler ise o fakir, muhtaç âşıklardır.)

Beyitte geçen derd, belâ, mey, gam, meyhane gibi kavramlar tasavvufî dünyada birer karşılığı olan kavramlardır. Meyhane, âşıkların Rablerine münâcatta bulundukları yerdir. (Cebecioğlu, 2005: 182). Mey, ilahî aşkı sembolize eder. Derd ve belâ ise Hak âşıklarının hastalık, sıkıntı ve kötülüklerle imtihan edilişi olarak sembolize edilir. (Cebecioğlu, 2005: 36).

Şairin, beyitte belâ ve derd ile anlatmak istediği şudur: Gam meclisinde (meyhanede) derdli ve belâyâ mübtelâ olanlar insanların gönüllerini alanlar, hoş tutanlar değildir; gerçek Hak âşıklarıdır.

Belâyı burada tasavvufî anlamda düşünebiliriz.

Hâsılım yok **ser-i kûyunda belâdan** gayrı

Garazım yok reh-i aşkında fenâdan gayrı (G.243/1)

(Senin olduğun yerde elde ettiğim sadece belâdır. Aşkın yolunda fânî olmaktan başka bir şey istediğim yoktur.)

Buradaki belâ Elest Bezmine aittir. Aşığın sevgiliye verdiği sözdür. Belâ sözüdür. Âşık, sevgiliye belâ ile âşık olduğundan ve bunu yine belâ ile tasdik ettiğinden âşık vahdet yolunda, belâlara uğrar, sevgili tarafından imtihan edilerek verdiği ahid yerine getirilir. Bu nedenle Fuzûlî, senin diyarında belândan başka isteğim yoktur, der.

Başta her tığ aşk odundan bir tütündür kim çıkar

Çizginen başım **belâ bezminde** benzer micmere (G.255/6)

(Baştaki her tüy aşk ateşinden çıkan dumandır. Dönen başım belâ meclisinde bir tütsü kabına benzer.)

Beyitte aşk meclisinde bulunan belâ ve dert ehlinin saçları, aşk ateşiyle çıkan âh dumanlarına benzetiliyor. Meclislerde güzel koku amacıyla tütsü yakılır. Şair de aşk şarabının verdiği sarhoşlukla belâ bezminde dönüp durmaktadır.

Beyitte âşıkların, şairlerin toplandığı, bir araya gelip dertleştigi bir dünyevî meclis tasavvur edilmiştir. Bu tasavvura göre Fuzûlî, belâ bezminde meclisi aşkın kokuları sarsın diye şairin/aşığın başını tütsü olarak çevirmektedirler. (Yılmaz, 2007: 1098).

B) Bâkî Divânı'nda Belâ Kavramı

B.1) Bâkî'nin Dert ve Belâyâ Bakışı/ Belâ Yolunda Vasef-i Hâli:

Fuzûlî ile aynı çağda yaşayan, rind ve hayata düşkün usta şairi Bâkî, yaşamayı seven, zevk ve eğlenceye düşkün bir şair olarak bilinse de şiirlerinde belâ, gam, keder, üzüntü gibi kavramları da işlediği görülür. Bâkî dünyayı kısa, geçici bir hayâl âlemi olarak görür. Onun için insan hayatını rahat, zevk ve eğlence ile geçirmelidir. Gam, keder, üzüntü bir yana bırakılmalıdır. (İpekten, 2011: 28). Bâkî'nin şiirlerinde bu tür beyitleri görmek zor değildir. İstirabı ruhunda derin bir şekilde hisseden, ayrılığa dayanamayan, günahına gözyaşı dökken duygusal yönü şiirlerinde görülmektedir.

Bâkî gazel şairidir. Onun gazellerinde rindlik ve yaşam hevesi bulunan birçok beyit bulunmasının yanında, dert, keder, gam, belâ gibi konulara da değinen beyitleri vardır. Bâkî'nin dert ve belâyâ karşı tutumu tasavvufî bakıştan ziyade beşerî ve

dünyevî düşünceler çerçevesindedir. Aşk, âşık, dert ve belâ ehliyle ilgili değişik anlam ve düşüncelerini beyitlerle ortaya koymaya çalışacağız.

‘Âşıklara çün **derd ü belâ** zevk u safâdur

Yâ zevk u safâ derdine düşmek ne **belâ**dur (G-105/1)

(Âşıklar için derd ve belâ derdine düşmek zevk u safâdır. Peki, zevk ve safâ derdine düşmek nasıl bir belâdır?)

Âşık için yâr uğruna, aşk yolunda karşılaşılın dert ve belâlar birer zevk ve safâdır ama kendini zevke ve safâya mübtelâ edip geçici heves ve hevâların derdine düşmek bir insan için büyük bir belâ olsa gerek. Zevk ve safâ nefsin geçici heveslerindendir. Fanîdir. Şair bir anlık hevâ ve heves derdine düşmek ne büyük bir belâdır, diyor. Âşık bu fânî âlemde zevk ve safâ olarak dert ve belâyı gaye edinmiştir. Çekilen dert ve belânın zevkine düşmek dahi âşık için büyük bir belâdır. Onun için belâ bir tek anlam ifade eder. Hayr veya şer olması onun nazarında şüpheyi yer bırakmaz. Ayrıca zevk ve sefa derdine düşmek, âşığın sabrını bitireceğinden bir belâdır.

Bâkî **hevâ-yı ‘aşk** ne **müşkil belâ** imiş

Benden nasihat ister isen eyleme heves (G-209/5)

(Bâkî, aşk hevesi ne zor bir belâyımuş. Benden nasihat ister isen eyleme heves.)

Aşk, taşınması zor bir belâ ve derttir. Bâkî, aşka heves eden âşıklara nasihatte bulunuyor. Belli ki şair beşerî aşktan yana zor belâlara uğramış, aşkın ve âşıklığın meşakkatli olduğunu biliyor. Kendisinden örnek vererek aşkın belâlarla dolu olduğunu belirtiyor.

Kazâ-yı âsmânîden sakınmak sûdmend olmaz

Rızâdur çâresi ‘aşkuñ görünmez bir **belâ** ancak (G-219/5)

(Gökten gelen kazadan sakınmak kâr ettirmez. Onun çaresi ancak aşkın görünmez belâsına rıza göstermektir.)

Şaire göre belâ Allah’tan gelir. Sakınmak bir fayda vermez. Aşkın görünmeyen belâsına rıza göstermek gerekir.

Divan şairleri inanmış kimselerdir. İlâhî aşkı ve varlığı, Peygamberi, Kur’an’ı, kaderi iyi bilen insanlardır. Bâkî gibi 16. Yüzyılın gür sesli âlim şairi, küçük yaşlarda medrese eğitimi almış, şairlerin ve devlet erkânının çevresinde yetişmiş, devlet görevi yapmış bir şairdir. Her ne kadar şiirlerinde beşerî hayatı ve aşkı konu edinmiş de olsa kadere ve belâyı rıza gösterir. Bu beyit şairin aşk belâsı karşısındaki vasf-ı hâlini gösterir.

Derd ü mahabbet ehlini ‘aşkuna da’vet eyleyen

Gel berü **ma’şer-i belâ** derd ü gama salâ didi (G-528/2)

(Dert ve muhabbet ehlini aşka davet eyleyen ma’şer-i belâ, davetini salâ olan dert ve gam ile yapmıştır.)

Ma’şer-i belâ, beyitte şairin aşk anlayışını gösteren mahabbet ile ilişkilendirilebilir. Aşk topluluğunu belâ ile nitelemiştir. Çünkü aşkın kendisi başlı başına bir belâdır.

‘Aşk ehline hâdeng-i belâ nâ-gehân irer

Tîr-i kazâdan umma halâs ihtirâz ile (G-477/4)

(*Aşk ehline büyük belâlar aniden gelir. Kaza okundan korku ile hâlâ umma.*)

Aşk ehline yine öğütte bulunan Bâkî, kaza okunun ne zaman, nerde geleceği belli olmaz. Aşığa kayın ağacı gibi büyük belâlar aniden gelir. Âşık bu belâlardan korku duymamalı.

Kayın ağacı, boyu uzun ve yaprakları sivri dikenlidir. Özelliği ise büyük olmasıdır.

Belâlar kaza yayından atılıp gönle saplanır. Belâ bir ok, kaza da bir yaydır. Belâ okunun menzili ise vefâ ehlinin gönül sahrasıdır. Bâkî bunu şöyle dile getiriyor:

Her tîr-i belâ kavs-i kazâdan k’ola nâzil

Sahrâ-yı dil-i ehl-i vefâdur ana menzil (G-298/1)

(*Her belâ oku, kaza yayından iner, gelir. Menzili ise vefa ehlinin gönül sahrasıdır.*)

Bâr-ı belâ-yı ‘aşka heves kılma Bâkıyâ

Zîrâ tahammül itmeyesin ihtimâldur (G-100/5)

(*Ey Bâkî, aşk belâsına heveslenme. Zira ona tahammül edemezsin.*)

Aşk için belâyâ atılmaya tahammül edemeyen şair, böyle zor bir işin altından kalkamayacağını dile getiriyor. Buradaki aşk büyük kanaatle beşerî bir aşktır. Bâkî, aslında aşkın her türlüşünün belâlî olduğunu da iletiyor. Hem beşerî aşkta hem de ilahî aşkta belâlar aşığı imtihan eder.

Dil **giriştâr-ı belâ** dil-ber hevâyî n’eylesün

Dâme düşmez yirlere konmaz hümâyı n’eylesün (G-370/1)

(*Gönül belâyâ tutulmuş, dilber sevgiyi neylesin; tuzağa düşmez, yere konmaz talih kuşunu neylesin.*)

Aşkın belâsına düşmüş bir sevgili tasavvur edilmiştir.

Getür câm-ı sürûr-encâmı ey sâkî yiter çekdük

Cefâ-yı devr-i gerdûnı **belâ-yı çarh-ı gerdânı** (K-5/30)

(*Ey sâkî, sevinci sonu olan câmı getir artık, yeter. Dönen devrin cefası, dönen çarhın belâsıdır.*)

Bâkî, dış dünyayı şiirlerine aktarmayı seçmiştir. Onun her şiirinde tasavvufu aramak boşunadır. (İpekten, 2011: 29). Ayrıca her divan şairi gibi Bâkî de felekten dert yanmaktadır. Beyitte de görüldüğü gibi feleği bir dönen bir belâ çarhına benzetiyor.

Nişâne sûz-ı dile âhumuñ şirâresidür

Belî **belâyı** iden ‘âşika **sitâresidür** (G-94/1)

(*Ahımın kıvılcımı sûz-ı dile işarettir. Evet, belâyı aşığa eden onun bahtıdır.*)

Talihsiz olan aşığın yolu hep zor imtihanlarla doludur. Onun talihinde belâ ve gam eksiz olmaz. Dert, musibet, sıkıntı, felaket, fitne, ceza onun bu aşk yolculuğunda yoldaşdır. Rûz-ı ezelde böyle kısmet olmuştur. Ezel meclisinde Allah’ın hakikî

sevgilinin güzelliğiyle mest olup *belâ* diyen aşığın bahtına belâlar tâ o gün kismet olmuştur.

Belâ gird-âbına salsun 'adûnı nâ-bedîd itsün

Fenâ deryâsına gark eyleyen Fir'avn u Hâmânı (K14/36)

(-Allah- adını *belâ girdabına* salarak seni yok etsin. *Fenâ* denizinde *Fira'vn* u *Hâmânı* ettiği gibi.)

Allah onara düşürmeye **girdâb-ı belâya**

Âşkunda gönül zevrâkı 'ummane salındı (G-510/6)

(*Allah, aşkında ummana salınan gönül kayığını belâ girdabından korusun, o girdaba düşürmesin.*)

Gerçi ser-gerdân idüp salduñ **belâ gird-âbına**

Yüz çevürmezler kadîmî âşinâlar bilmiş ol G.297/2

(*Gerçi başımı döndürüp belâ girdabına düşürdün beni ama eski dostlar (âşıklar) kolay kolay yüzçeviremezler.*)

Girdab, büyük bir çukur, çıkmazı olan ve içine düşüldüğünde çıkılması mümkün olmayan bir anafordur. Firavun ve veziri Hâmân da deniz girdabına kapılıp kaybolmuşlardı. (Onay, 2009: 218). Beyitte telmihe konu olmuşlardır. Şairin kasidesine konu ettiği kişiye beddua ettiğinin de göstergesidir. Şair de *belâ* ile *girdabı* birlikte söyleyerek belânın ve bedduanın derecesini yükseltmiştir.

Şair, *belâ girdabından* Allah'ın yardımına sığınıyor. Allah'a bir nevî duada bulunuyor. Ummana salınan gönül zevrâkı bu *belâ girdabında* yok olacaktır. Onu bu yolda belâlardan koruyacak ancak Allah'tır. Çünkü bütün gitmeler, yolculuklar O'na doğru yapılır. Aslında bu varlıktan yokluğa doğru yolculuk olarak da yorumlanabilir.

Belâ girdabı, içinden çıkılmayan, sonu felaket olan bir sondur. Aşk belâsının girdabına düşen, bu *belâ çukurundan* çıkması kolay değildir. Şaire göre aşığı *belâ çukuruna* atan sevgilidir ama o yine de sevgiliden yüzçeviremez.

Sarsar-ı gam fikrüm evrâkın perîşân eyledi

Çihre-i zerdüm belâdan buldı reng-i za'ferân (K-22/25)

(*Gam kasırgası düşüncemin sayfelerini dağıttı; uğradığım belâlar yüzünden sarı çehrem safran rengini buldu.*) (Çavuşoğlu, 2001: 45).

Bâkî, çehresinin *belâdan* dolayı sararıp safran rengine döndüğünü söylemektedir. Gamdan, üzüntüden, belâlardan dolayı çehrede bir sararma, solgunluk görülmesi âşıktaki görülen hâllerdir.

B.2) Sevgiliye Dair Belâlar:

Divan edebiyatında sevgili hayal âleminin başkışilerindendir. Hatta en önce o gelir. Bâkî beşerî aşkın şairidir. Onda tasavvufî aşkı çok fazla aramak boş bir uğraştır. Özellikle gazellerinde beşerî aşkın en güzel şiirlerini yazmıştır. Sevgiliyi dair her şeyi şiirlerinde dile getirirken ondan gelen belâlara da değinmiştir. Zülf, kâkül, kaş, kirpik, hat, leb, bel, güzellik, naz, hicran, vefasızlık, kû-yı yâr gibi sevgilinin güzellik unsurları ve ilişkili kavramları *belâ dairesinde* bir aşığa yaraşır bir dille belirtmiştir.

Bâkî de her divan şairi gibi kimi zaman sevgiliden yana şikâyetçidir. Çünkü âşıklar her an onun belâsına uğramaktadırlar. Sevgilinin güzelliği karşısında çaresiz kalan âşık, eli kolu bağlı bir şekilde sevgiliye esir olur. Bu hâl, hemen her âşığın aşk âlemindeki kaderidir.

Âşık-ı bî-çâreler **bâr-ı belân** altındadır

Dermend üftâdeler görsen ne hâl üstindedür (G-124/5)

(Çaresiz âşıklar büyük belân altındadır, dertli üftadeler görsen ne haldedir.)

Sevgili o kadar güzeldir ki onu aşk duyan herkes onun belâsı altında çaresiz bir şekilde derbeder bir hâldedir.

Gülşende itdi **nâz** ile '**arz-ı cemâl** gül

Kıldı **belâlu** bülbülü âşüfte-hâl gül (G-308/1)

(Gül, gül bahçesinde güzelliğini naz ile gösterdi, belâlı bülbülü perişan etti.)

Bülbül, Şark edebiyatında pervâne gibi âşık timsâlidir. Gül de mâşûkudur. (Onay, 2009: 102). Sevgilinin güzelliğine benzetme yapan şair, sevgiliyi güle, âşığı da belâlı bülbüle benzetmiştir. Burada söz konusu âşığın yani bülbülün belâlı oluşudur. Bülbül, gül bahçesinde gülün nazlı nazlı duruşuna, rüzgâr ile salınmasına ve cemaline dert ve gam ile mübtelâ olmuştur. Bu yüzden adı belâlı bülbül olmuştur.

Dilâ bülbül sanurdum ben hemân gülşende dil-dâde

Belâ bu **güllerün ruhsârına** şeb-nem de üftâde (G-449/1)

(Gülşende âşık olan dilâ bülbül sanırdım; oysa belâ bu güllerin ruhsârına bir çiy gibi düşmüş.)

Gülün ruhsârına düşen belâdır. Gülün güzelliğine düşen belâ, âşıklara da çiy olmak düşmüştür. Burada gülün güzelliği belâ ile örtülmüştür.

Belini kuçmadadır ol sanemün **dert ü belâ**

Yogsa '**âşıklara şîrîn** lebi hâzır helvâ (G-9/1)

(O put kadar güzel olan sevgilinin belini belâ ve dert kucaklamaktadır. Yoksa âşıklara sevgilinin tatlı dudağı hazır helvadır.)

Sevgili Divan şiirinde puta benzetilir. Sevgili güzeldir fakat zalimdir. Aşığa zulmeder. O nedenle âşıklar sevgilinin yanına yaklaşmaya korkarlar. Sevgilinin beline dolanan dert ve belâ âşıklar için sevgiliyi koruyan bir kalkandır. Aynı zamanda dert ve belâ âşıklar için sevgilinin bir imtihanıdır. Bu yüzden sevgilinin dudağına yaklaşamazlar.

Bir kerre bûsen alımaduk **hattun** irmedin

Âhir müyesser oldu hele bin **belâ** ile (G-465/7)

(Ayva tüylerin erişmeden bir kere öpücük alamadık; hele bin belâ ile son kolay olmadı.)

Ayva tüyleri sevgilinin yüzünü koruyan, örten tüylerdir. Her biri bir asker gibidir. Âşık için bazen belâ olur, bazen de koruyucu askerler. Onun için sevgilinin ayva tüyleri bazen de âşığı bin belâ ile sevgiliyi öpmekten alıkoyar. (Şahin, 2012: 389).

Bazen de âşık için görünmeyen belâdırlar. Bir beyitinde bunu söylüyor şair.

Hatt-ı ruhun ki dahı hicâb-ı hafâdadur

‘Aşk ehlinün efendi **görinmez belâsıdur** (G-80/1)

(Ayva tüylerin yüzünü kapatan bir örtü gibidir. Efendi, aşk ehlinin görünmez belâsıdır onlar.)

Burada da yüzü örten ayva tüyleri sevgilinin yüzünü âşıktan gizlediğinden belâ olarak görülüyor. Ayva tüyleri aşığa verdiği sıkıntı sebebiyle aşığın başının belâsıdır. Onların her biri birer belâ askeridir. (Şahin, 2012: 389).

Reftâre gelüp nâz ile mestâne salındı

Âyâ ne **belâdur** ki yine câne salındı (G-510/1)

(Edâlî bir yürüyüş ile sarhoş edercesine salındı. Ne belâdır ki acaba cana salındı mı ?)

Bir **belâdur** salındı ‘uşşâka

Dûstum **kâmet-i hıramânun** (G-249/4)

(Âşıklara bir belâdır salındı ki dostum edâlî ve nazlı boyun bir belâdır.)

Sevgilinin daima naz ederek, aşığı mest edercesine edâlî bir yürüyüşü vardır. Aşığa bu yürüyüş ve salınma bir belâ gibidir. Çünkü âşık, sevgilinin bu hâline mest olarak aşk hastalığına mübtela olur ve bir daha kurtulamaz. Âşık için yine bu nazlanma bir silah gibidir. Sevgilinin boyu daima uzun ve düzgündür. Beyitlerde çeşitli sıfatlarla¹⁴ birlikte geçer. Bu beyitte de hıramân sıfatıyla kullanılmıştır. Sevgilinin boyu servi gibi salınır. Âşık ise bu durumda kendinden geçer. Sevgilinin bu şekilde yürümesi aşığı kendinden geçirdiği gibi fitne, belâ, kıyamet başlatır. (Pala, 2006: 73).

Fitne-i ‘âlemi ol **kâmet-i ra’nâdan** bil

Her **belâ** kim yitişür ‘âlem-i bâlâdan bil (G-299/1)

(Fitne âlemini güzel boylu sevgiliden bil, her belâ ki yetişir onu da yüce âlemde bil.)

Sevgilinin güzel boyu fitne çıkartmaktadır. Aynı zamanda bunun belâya sebep olduğunu, belânın da hemen yüce âlemde geldiğini anlıyoruz.

Bir başka beyitte ise aşığın sevgilinin aşkının belâsından helâk olduğunu dile getiriyor şair. Âşık için sevgili bir belâdır.

Şu ‘âşık kim senün ‘aşkun **belâsından** helâk oldı

San ol bîmârdur sıhhat yitişdi vardı uykuya (G-458/3)

(Şu âşık senin aşkıdan helâk oldu. Sen, o hasta aşığı uykuya daldı sıhhat buldu san.)

Müşkil **belâ** degül mi **vefâsız güzel** sevüp

Gussayla yata derd ü gam ile uyanasın (G-382/4)

(Zor belâ değil mi vefâsız güzel sevmek? Gam ile yatıp, gam ile uyanasın.)

Sevgili, aşığın gözünde vefâsızdır. Sevgilinin bu tavrı aşığı gamlandırır. Onun için âşık, gam ile yatar, gam ile uyanır. Bu yüzden vefâsız güzeli sevmek zor bir belâdır.

¹⁴ Sevgilinin boyu, bülend, bâlâ, rast, doğru, mevzûn, serkeş, dil-keş, dil-cû, latîf, rânâ, hıramân, revân, âzâde gibi sıfatlarla birlikte kullanılır (Pala, 2006: 73).

Cevr ü cefânı çekmege sevdi gönül seni

Derd ü belâya geldüm efendi cihâne ben (G-357/5)

(*Gönül, seni cevri ü cefânı çekmek için sevdi. Cihane ben dert ve belâ için geldim.*)

Bâkî, rind ve yaşama zevkiyle dolu olan bir şairdir. Şiirlerinden ve yaşantısından bunu anlıyoruz. Böyle bir kişilik bile dünyanın dert ve belâ ile geçilmez olduğunu, insanın dünyaya dert ve belâ ile imtihan edilmek için gönderildiğini bilen bir şairdir. Sevgiliyi sevmesinin ardında bile aşkın, onun cevri ü cefâsını çekmek olduğunu anlatan bu beyit, seven gönlün cevri ü cefâsız ol(a)mayacağını, dünyanın da dert ve belâsız olmayacağını anlatıyor.

İltifâtun Bâkîyi dünyâya mahsûd eyledi

Hep senündür çekdüğü derd ü belâlar bilmiş ol (G-297/8)

(*Senin iltifatın Bâkî'yi dünyaya mahsud eyledi, çektiği dert ve belâlar hep senin içindir bilesin.*)

Bâkî, dünyada çektiği bütün dert ve belâları sevgilinin iltifatı uğruna çektiğini dile getiriyor.

Aşık en çok etkileyen sevgilinin güzellik unsuru saçtır. Âşıklar üzerinde belâ, fitne, hile, büyü, kargaşa gibi özellikleriyle etki yapar. (Şahin, 2011: 1865).

Zülfî elinden almaga cân-ı belâ-keşi

Boynun kulagın öpdü girîbân u gûşvâr (G-48/3)

(*Aşk şarabıyla kendinden geçmiş olanlar, senin saçının açtığı belâları anlatamaz. Tarak gibi gönülleri saça dolaşır.*)

Sevgilinin saçı dağınık ve perişandır. Aşkın gönlü sevgilinin saçlarına dolanır ve ona âşık olur. Aşkın gönlüne dolanan saç telleri aşkın gönlünü yaralar. Ona eziyet eder fakat âşık bu belâdan kurtulamaz. Halini de kimseye anlatamaz. O yüzden âşıklar için sevgilinin siyah saçları belâlıdır.

Bazen de aşık öldüren sevgilinin perçemidir.

Tursun yirinde gamze-i kattâl-i hûn-feşân

Başdan belâlu 'âşık ol perçem öldürür (G-133/4)

(*O zalim öldürücü gamzesi yerinde dursun. Aşık öldüren aslında sevilinin o belâlı perçemidir.*)

Perçem, sevgilinin – alnın üzerine sarkıtılan kısa kesilmiş saç, kâhkül¹⁵ olarak Divan şiirinde âşıkların çok kullandıkları mazmunlardan birisidir. Beyitte dikkati çeken aşkın canını alan sevgilinin can alıcı gamzesi değil, sevgilinin alına sarkıttığı mis kokulu perçemidir. Âşık bu nedenle sevgilinin kâkülünü¹⁶ can alıcı belâ olarak görür.

Bir başka beytinde ise şair, zülûf sevdasına saçın sevdasına düştüğünde belâyâ düşmüş olacağını haberini vererek aşık uyarıyor.

¹⁵ Bkz: (Devellioğlu, 2007: 483).

¹⁶ Sevgilinin yüzü güneş olarak tahayyül edilirse, saç da rengi yönüyle görünmesini engelleyen kara bir bulut olur. Kıvrım şeklindeki kâkül, sevgilinin yüzünü bir peçe gibi kapattığından, güneşi kapatan bir kara bulut gibi görünür. Bunu gören âşık için kâkül böyle bir kara belâdır (Tanyıldız, 2009: 985).

Ey mübtelâ-yı şive-i bâlâ-yı yâr olan

Sevdâ-yı zülfi başına düşsün **belâyı** gör (G.129/5)

(Ey yârin edâlî boyuna mübtelâ olan (âşık), sevgilinin zülf sevdası başına düşsün, sen o zaman belâyı gör.)

Beyitte saç anlam yönünden belâyâ benzetilmiştir. İnsanı aşka düşüren sevgilinin belâlî saçlarıdır. Ama âşık bu durumdan memnundur. O daima sevgilinin aşkın belâsını istemektedir. Aşığın edâlî boyuna mübtelâ olan aşığın gören Bâkî, asıl belânın zülftü olduğunu söylüyor.

Belâ-yı bend-i zülfünden halâs it cân-ı miskîni

Esîr-i mihnet-i 'aşkun ne bend ü ne kemend ister (G-143/2)

(Bu miskin canı zülfünün bendinden halâs et. Aşk mihnetinin esiri ne bend ister ne de kemend ister.)

Âşık, sevgilinin zülûf bendinin belâsına bağlı kalmış bir esirdir. Onun için sevgiliden halâs istemektedir. Çünkü aşk mihnetinin esiri olan aşığın derdi ne zülûf bağı ne de sevgilinin saç. O sadece sevgilinin gerçek aşkını istemektedir. Ayrıca bendin tasavvufta rabîta olarak geçmesi aşığın aslında beşerî aşktan ilahî aşka doğru yol aldığını da gösterir. Aynı zamanda aşığın miskin canı varlık duygusundan sıyrılmış ve yokluğa çevrilmiştir.

Sevgilinin belâ olan zülfü aşığın kendisine esir ettiği için belâdır.

Hevâ-yı kâkülî bir yana bir yana **zülfi**

Başumda **derd ü belânun** nihâyeti yokdur (G-169/3)

(Kâkül hevesi bir yana, zülf hevesi bir yana; başımdaki dert ve belânın sonu yoktur.)

Bu beyitte de sevgilinin kâkülü ve zülfünün aşığın dert ve belâdan yoksun bırakmadığını anlıyoruz. Âşık, bu kâkül ve zülûf hevesinden şikâyetçi gibidir.

Bir başka zülûf ile ilgili beyitinde şair, gönülde zülûf hevesi hayalimiz olalı başımız belâ bendinden kurtulmadı, diyor.

Bend-i belâdan olmaduk âzâd bir nefes

Zülfün hevâsı olalı dilde hayâlümüz (G-207/2)

(Belâ bendinden, kemendinden bir nefes anlık olsun serbest kalamadık; zülfün hevesi haylimizde oldu olalı.)

Zülfün esîri Bâkî-i bî-çâre dûstum

Bir mübtelâ-yı **bend-i kemend-i belâ** imiş (G-218/5)

(Dostum, Bâkî zülfün esiri oldu. Belâ(zülf) kemendinin bendi bir belâ imiş.)

Sevgilinin saçının esiri olan Bâkî çaresizdir. Bu çaresizliğinde sevgilinin saçının âşık için ne mübtelâ bir belâ olduğunu dile getiriyor.

Ne **belâlar** çekile **zülfi** **perîşânundan**

Ne **fitne** kopsa gerek **nergis-i fettânundan** (G-346/1)

(Perîşan zülflerden ne belâlar çekile. Bir fitne kopsa, güzelin gözündendir.)

Nergis; ortasındaki yeşil kısım uzaktan siyah gibi görünür. Divan şairleri de bu siyahımsı görünümünden dolayı göze, yaprakları da kirpiklere benzetmişlerdir. (Onay, 2009: 353). Saç; perişan, dağınık, uzun durumlarıyla aşığın aklını başından alır, esir eder, perişan eder. (Pala, 2006: 336). Aşığın başına ne belâ gelirse sevgilinin perişan eden saçından gelir. Çekilen belâların sebebi sevgilinin saçlarıdır. Eğer bir fitne çıkarsa onun sebebi de güzelin gözündendir.

Belâdur gel bu sevdâdan geç ey dil

Tolaşma halka-i **zülf-i nigâra** (G-468/5)

(*Sevgilinin zülf halkalarında dolaşma, bu sevdadan vazgeç, gel ey gönül.*)

Burada Bâkî, güzel sevgilinin saçına dolanmadan gel bu sevdadan vazgeç, diye gönle uyarıda bulunuyor. Çünkü biliyor ki sevgilinin saçı bir belâ halkası.

Kâkülün sevdâlarından düşdi gönlüm **zülfüne**

Bir **belâ** dahı ol oldı başuma kâkül gibi (G-492/4)

(*Kâkülünün sevdalarından gönlüm zülfüne düştü. Bir belâ da o oldu başıma kâkülden sonra.*)

Sevgilinin kâkülüne¹⁷ sevdalanan aşıkın gönlü zülfe düşerek başına bir belâ daha alıyor. Zaten âşıklar ilk olarak sevgilinin kâkülüne oradan da zülüfüne kayarlar. Her ikisi de âşık için bir belâ gibidir.

Bend-i belâ-yı zülfün ile künc-i gamda dil

Zencîrlerle baglu yatur şîr-i ner gibi (G-503/2)

(*Zülf bendinin belâsıyla gam köşesinde olan gönül, erkek arslan gibi zincirler bağlı yatar.*)

Bu beyitte de şair, zülfü bir belâ bendine benzetmiştir. Gönlünü, zülûf bendinin belâsı zincirle bağlamıştır.

Alayın başuma ol **kâkül-i müşgîn** elemin

Çekeyin her ne **belâ** ise o bâlâ gamını (G-506/3)

(*O misk kokulu kâkülün elemi başıma alayım, her ne belâ ise o büyük gam yükünü çekeyim.*)

Kâkülün bend-i belâdan beni âzâd itsün

Alayın boynuma ol **zülf-i semen-sâ** gamını (G-506/5)

(*Kâkülün belâ bendi beni serbest bıraksın, alayım boynuma o yaseminimsi zülfün gamını.*)

Bu beyitlerde de görüldüğü üzere sevgilinin kâkülü ve zülfü âşık için bir belâ tutsağıdır. Âşık her ne kadar bu belâdan uzak durmak istese de sevgilinin güzelliği onu büyülemektedir. O yüzden âşık bu belâyı çekmeye razı gelmektedir.

Tâk-ı cefâda manzara-i çeşm-i dil-rübâ

Kûy-i belâda hâne-i câna havâledür (G-84/3)

¹⁷ Türk şairlerin muhayyilesinde *kâkül*, daha çok alın üzerine düşen saç parçası ve *perçem* olarak düşünülmüştür. Bkz: Tanyıldız, a.g.m., s.985.

(Aşığın gözleri cefâ kümbetindedir. Can hanesi belâ köyüne havaledir.)

Ey 'âşıkân-ı gam-zede 'ayş u safâyı koñ

Kûy-ı belâda her birinüz bir mekân tutun (G-281/4)

(Ey gama uğramış âşıklar! Eğlenceyi, sefayı ve zevki bırakın; belâ köyünde, mahallesinde birer mekân tutun.)

Kûy, Divan şiirinde sevgilinin bulunduğu yer, mahalle, köy anlamında geçmektedir. Âşıklar için bu sevgilinin bulunduğu yer belâ ile doludur. Bu nedenle kûy-ı belâ denilir.

Bazen dian şairleri sevgilinin yaşadığı yeri belâ bağına benzetirler. Kendilerini de o bağda bekleyen, inleyen bülbüle benzetirler. Bâkî ise kendini o belâ bağında üveyik kuşuna benzetmiştir.

Bâkî nice bir **fâhteveş bâg-ı belâda**

Nâlân olam ol **serv-i hırâmânun** elinden (G-359/7)

(Bâkî, belâ bağında nice bir üveyik kuşu gibidir. O servi boylunun elinden nâlân olam.)

Fâhte: Üveyik kuşu, yabani güvercindir ki endâmı güzel, sesi hoş olduğu için şairlere sermaye olmuştur. Serv; servi /selvi dediğimiz uzun boylu ağaçtır. Bülbülün güle meyl ettiği gibi fâhtenin de serviye meyl ettiği bilinir. Üveyik daima sık yapraklı, boyu uzun ağaçlara konar. Kendini güvenli hissettiği için sadece bu ağaca konduğu da bilinir. (Onay, 2009: 188).

İşigünde beni ey meh bulur bir gün 'adû nâ-geh

Kazâ-yı âsmânîdür **belâ-yı nâ-gehânîdür** (G.54/4)

(Ey ay! Eşiğinde beni bir gün ansızın düşman bulur; ansızın gelen belâdır, Allah'ın takdiridir.)

Bâkî bu beytinde belâyı gökten apansızın gelen kaza olarak nitelemiştir. Ama bu sefer aşığı belâ, sevgilinin eşiğinde yakalamıştır. Divan şiirinde âşıkların belâların birisi de rakiplerdir. Sevgilinin eşiğinde bekleyen âşıklar bazen rakipler ile karşılaşır. Âşık için rakip bir belâdır.

Peykân-ı belâ cânuma işler geçer oldu

Ey kaşları ya nâvek-i müjgânun ucundan (G-356/2)

(Ey kaşları (yay) olan, kirpikleri ucu sivri olan olan sevgili, belâ oku canıma işler oldu.)

Sevgilinin kirpikleri aşığın gönlünü delip geçen birer belâ okudur. Beyitte sevgilinin güzellik unsurlarından kirpikleri âşıktaki nasıl bir etki ve hâl uyandırdığı dile getirilmiştir.

Gönder efendi sîneme **tîr-i belâların**

Olsun siper **belâlarına** mübtelâların (G.262/1)

(Efendi gönder sineme belâ oklarını, olsun siper mübtelâ belâlarına.)

Şair burada sevgiliyi seslenir. Belâ okları sevgilinin kirpikleridir. Şair de sinesini o oklara siper etmek ister. Çünkü o oklar sevgiliden birer armağandır.

Nice bir mübtelâ-yı 'aşka **hicrânı belâ** olsun

İlâhî kendü gibi bî-vefâyâ mübtelâ olsun (G-351/1)

(Mübtelâ olunan aşkın hicranı nice bir belâ olsun, ey Allah'ım kendi gibi bir vefasıza mübtela olsun.)

Aşk, bir belâdır. Aşkın belâları ayrılıktır, özlemdir, hicrandır... Âşık için hicran dayanılmaz bir hâldir. Seven her zaman sevdiğinin yanında olmak ister. Bu açıdan sevmek budur ve kolay bir sevmedir. Oysa hicran derdiyle seven aşkın derecesi daha yüksektir. Her ne kadar bu durumdan şikâyet ve beddua da etse, aşğın istediği budur.

Haste-i derd-i 'aşk-ı cânânem

Mübtelâ-yı belâ-yı hicrânem (G-330/1)

(Cânânın aşk derdiyle hastayım, hicrân belâsına mübtelâyım.)

Bâkî bir gazel şairidir. Gazellerinde derin anlam aramaya fazla gerek olmaz. Anlam yüzeyseldir ama ustalıklı işlenmiştir. Aşk ve hicranı anlatan ahenkli beyitinde, hem aşk derdiyle hastalık çektiğini hem de hicrân belâsına mübtelâ olduğuna şahit oluyoruz. Hicran onun için çekilmez bir belâdır.

Senden ayrılmak **katı müşkil belâ**dur dûstum

Yoluna ölmek egerçi 'âşika âsân gelür (K-6/ 6)

(Senden ayrılmak zor bir belâdır dostum. Yoluna ölmek aşığa daha kolay gelir.)

Âşık için sevgiliden ayrılmak zor bir belâdır. Sevgilinin ve dostun yolunda ölmek âşık için daha kolaydır. Belâ, ayrılık, hicran anlamında kullanılmıştır.

Düşdi Bâkî belâlara demedün

'Aceb ol derde mübtelâ n'eyler (G.164/6)

(Ey sevgili- Bâkî belâlara düştü, acaba o dert mübtelâsı neyler, diye sormadın.)

Şair, sevgiliye vefasızlığından dolayı sitem etmektedir. Belâlara düşen Bâkî, sevgilinin bir kez olsun derde tutulan bu aşğın hâlini sormadığını söylüyor.

B.3) Ağyâr ile İlgili Belâlar:

Ağyâr; başkaları, yabancılar. Ağyâr, Klasik şiirin aşk üçgenini oluşturur. Bunlar, âşık, sevgili ve ağyârdır. Âşık, ağyârdan hoşlanmaz. Şıgın gözünde o, kötü, çirkin, zararlı ve zalim, dedikoducudur. Aşığı en çok üzen yine ağyârdır. Devamlı sevgilinin çevresinde olduğundan, âşık ile aralarında daima bir mücadele vardır. (Pala, 2006: 18). Şairler tarafından bazen de diken, kara yüzlü, bed çehreli, belâ, şeytan gibi sıfatlarla anılır. (Pala, 2006: 19).

Ağyâr dinler oldı pes-i perdeden bizi '

Âlemde ehl-i 'aşka **görünmez belâ** budur (G.57/5)

(Ağyar bizi perde arkasından dinler oldu. Âlemde aşk ehline görünmez belâ işte budur.)

Ağyar, Divan edebiyatında sevgili, âşık, ağyar denilen aşk üçgenini oluşturur. Sevgili ile âşık arasında daima ağyar girip çıkar. Ağyar rakîb olarak da bilinir. Ağyar daima sevgiliye âşıktan yanlış haber vererek âşık ile sevgilinin arasını bozar. (Pala, 2006: 18). Bu nedenle aşğın başı belâdan kurtulmaz. Aşğın gözünde ağyar zarar verici, kötü, zalim ve dedikoducu biridir.

Beyitte de yine âşık ağyarı şikâyet etmektedir. Âşık için görünmez belâ, ağyarın aşığın arkasından konuşması, onun arkasından sevgiliye yanlış haber kötü haberler vermesidir.

Yâr **agyârı** savar düşnâm ile

Def' olur san kim **du'â ile belâ** (G-11/3)

(Yâr ağyarı kötü söz ile kovar. Sen belâyı, dua ile def olur san.)

Bazen de sevgili ağyarı başından kötü sözlerle savar. Aşığa göre sevgilinin ağyara söylediği bu sözler birer sövmeden ibarettir. Onun nazarında sövme olarak geçer. Ancak âşık bu belânın dua ile def olacağını düşünür.

Ayrıca şair, insanın başına gelen belâlara dua ile sabır eylediğini hatırlatmaktadır.

Cânâne cefâ kılsa n'ola câna safâdur

Agyâr elemin çekdüğümüz ya ne **belâdur** (G-106/1)

(Sevgili cefa kılsa ne olur ki cana sefadur. Peki, ağyar elemini çektiğimiz ne belâdur.)

Âşık, sevilinin cefasını safâ olarak görür ama ağyarın elemini bir belâ olarak görür. Beyitte de âşık, ağyar elemini çekmekten şikâyetçidir. Onun için ağyar bir belâ gibidir.

Cevr-i ağyârdur belâyı iden

Yogsa yâr itdüğü cefa n'eyler (G-164/2)

(Ağyâr cefasıdır belâyı eden. Yoksa yârin ettiği cefa neyler.)

Yârin cefâsı aşık hoş gelir. Onun ettiği cefâ onun için belâ değildir. Âşık için belâyı çıkaran ağyarın cefâsıdır.

Degül mi bezm-i vasl-ı yâr fırdevs

Belâ-yı sohbet-i agyâr tamu (G-398/3)

(Yâre kavuşulan bezm cennet değil midir? Ağyâr ile sohbet edilen bezm ise cehennemdir.)

Ağyardan hoşlanmayan âşık için yâr ile olunan bezm cennet iken sohbeti belâ olan ağyarın olduğu yer cehennemdir. Ağyarın sohbeti âşık için belâdır. Yani aşığa cehennem gibi ıstırap verir. Gönlnü acıtır.

Âşinâ olmasun **agyâr** ile dirdüm oldun

Çekdiğüm **dere ü belâlar** hep o gayretler idi (G-502/3)

(Ağyâr ile aşına olmasın derdim ama oldun. Bunca çektiğim dert ve belâlar hep onun gayretleriydi.)

Âşık olan insan ister ki sevgiliyi sadece ben seveyim, ağyar olmasın. Onun çektiği dert ve belâların bir kısmı da sevgiliyi ağyardan uzak tutmaktır. Ağyar sevgiliye yakınlığında aşığın dert ve belâsı artar.

B.4) Bezm-i Belâ/ Bezm-i Elest:

Divan şiirinde "bezm" çok sık kullanılan bir motiftir. Şiirlerden anladığımıza göre şairlerin/âşıkların bir araya gelip yiyip içerek, musiki dinleyerek sohbet

etmelerine denilir. (Kut, 1999: 616). Bezm sadece gülüp eğlenilen, şarap içmek için toplanılan bir meclis değildir. Dünyevî olarak eğlenmek için, dertlerini def etmek için toplanılan bir yer olarak tabîr edilse de âşıkların, sevgili ile buluşmak, sohbet etmek, sevgilinin aşkıyla dertlenmek, gözyaşı dökmek vs. için gittikleri meclistir. Tasavvufî anlamda meclis bazen bir tekke, bazen dünya, bazen de ruhlar meclisi yani Bezm-i Elest olarak tabîr edilir.

Bâkî'nin şiirlerinde de çok sık gördüğümüz "bezm" motifi dünyevî motif özelliklerini taşımakla birlikte, sanata dayalı tasavvufî motif olarak da geçmektedir. Bâkî de diğer şairler gibi bezmi belâlı bir yer olarak görüyor.

Derd ü belâ vü gam bana 'ayş u safâ sana didi

Şol ki **ezelde** derdüne kâ'il olup **belâ didi** (G-528/1)

(*Dert, gam ve belâ bana, yaşamak ve safâ sana, o ezel gününü derdine razı olan belâ dedi.*

Beyitte doğrudan Elest Bezminden söz edilmektedir. Ezel bezminde ruhların ve canların "belâ" sözü de hatırlatılarak telmihe dayalı edebî sanat yapılmıştır. Ruhlar âleminde ilk söylenen sözün "belâ" olduğundan, "belâ" bize o vakit verilmiştir. Çünkü biz ilk onu istemiştir.

Belâ 'âşıklara **rûz-ı ezelde** kismet oldukda

Tabîbüm derd-i hicrânun dil-i bîmâre düşmüştür (G-173/2)

(*Belâ âşıklara ezel gününü kismet oldu. Tabibim ayrılık derdi hasta gönlüme düşmüştür.*)

Elest Bezmini telmih yapan şair, belânın âşıklara ezel bezminde verildiğini ve artık ayrılık derdiyle hasta düştüğünü söylüyor. Çünkü gönül anavatanı Elest bezmidir. Onun için gönül oraya hasret duyar.

Bezm Divan edebiyatında âşıkların yani şairlerin şiirlerinde vazgeçilmez bir motiftir. Âşıklar-şairler bu mecliste bir araya gelirler, yerler, içerler, sohbette bulunurlar ve eğlenmelerine devam ederler. (Kut, 1999: 616). Bunun dışında bezm, sevgili ile beraber olunan, gönüllerin dertlendiği, mey içildiği, saki, âşık, yâr, mutrib hatta rakîbin bulunduğu bir meclis olarak da bilinir. Tasavvufî dünyada ise tekke olarak karşılık bulmaktadır.

Âşık, bezmde sevgili ile beraber olacağı için mutludur. Sevgili aşığın yanında olunca, âşık için bezm-i safâ olur. Âşık, bezmde sevgilinin hicranı ile baş başa kalınca künc-i bezmde, o vakit bezm-i belâ olur.

Dil derd-i 'aşk-ı yâr ile **bezm-i belâ**dadur

Kad çeng ü nâle nây u ciger hûnı bâdedür (G-87/1)

(*Gönül, yar aşkının derdi ile belâ bezmine düşmüştür. Aşığın boyu çeng gibi iki büklüm olmuş ney gibi inler, ciğeri ise kana benzeyen bâde gibi olmuştur.*)

Beyit, aşığın sevgilinin aşkıyla düştüğü hâli anlatıyor. Aşk derdiyle belâ bezmine düşen âşık, hâlsizdir. Bezm-i belâ denmesinin sebebi âşık aşka bu bezmde tutulmuştur. Şebüsterî, Gülşen-i Râz'da; meyhâne eri olmak tamamıyla harap olmak, mahvolmaktır, der. (Şebüsterî, 2011: 163). Sevgili bezmde olup, aşığa uzak duruyor da olabilir. Her ne sebep olursa olsun her âşık için burası bir belâdır. Fakat âşık bu belâyı bulaşmak için buraya gelir. Kendini yârin aşkıyla burada dertlenir.

Şîrâr-ı nâr-ı âhumla sipihrüñ tâs-ı pûlâdı

Döner her şeb **belâ bezm**inde câm-ı zer-nişânumdur (G-128/4)

(*Ah ateşinin kıvılcımıyla talihin çelik tas oldu. Her gece belâ bezminde üstü altınla işlenmiş kadeh döner.*)

Beyitte şair, âşıkların meclisini belâ olarak nitelemiştir. Burada herkes dertlidir, gamlıdır, mesttir. Buraya gelenin derdi tasası artar. Burada gönüller gam ile dağlanır. Âşıklar bu dağlanma ile çeng ve rebab gibi inler dururlar.

Bezmd e aşğın belâ köşesinde iki gözünden akan gözyaşı ırmağını görenler, onları eğlence meclisinde çalınan çengin telleri sanırlar. (Özerol, 2012: 2032).

Evtâr-ı çeng-i **bezm-i safâ**dur sanur gören

Künc-i belâda gözden akan iki rûdumuz (G-193/2)

(*Çengi gören bezm-i safâ sanır. Belâ köşesinde gözüümüzden akan iki nehir vardır.*)

Safâ bezmi, gülüp eğlenilen, çalgıların çalındığı, sevgilinin, sakînin raks ettiği bir meclistir. Şair, çengi, rebabı görenler burayı bezm-i safâ sanıyor, diyor. Şaire göre bunu söyleyen ağıyardır. Belâ köşesi ise, bezmd e aşğın bir kenara çekilip aşk belâsıyla inlediği, âh ettiği bir köşedir.

Bezm-i gam içre olmuş iken bâde gözyaşı

Bâg-ı belâda dâg-ı dil-i pür-melâl gül (G-308/6)

(*Gam meclisinin içinde gözyaşı olmuş iken bâde, belâ bağında gül ise kederli gönül dağıdır.*)

Âşık, bezmd e sevgilisinden ayrı ise işte o zaman bezm, *bezm-i gam* ve ya *bezm-i belâ*dır. Böyle bir bezmd e de dökülen gözyaşı meydır. (Kut, 1999: 626). Belâ bağı ise gülün yani sevgilinin olduğu yerdir. Âşık, bu bağa giremediği için onun nazarında belâlî bir bağıdır.

Bezm-i belâda nâle vü âhunla Bâkıyâ

Müstagnîyüz terâne-i çeng ü rebâbdan (G-365/5)

(*Ey Bâkî, bezm-i belâda inleme ve ahın, çeng ü rebabdan çıkan nağmelerden daha doygun, daha etkili.*)

Belâ bezminde aşğın inleme ve âh sesleri çalınan çeng ve rebabdan daha doygun çıkar. Çeng ve rebabın sesinden daha fazla çıkar. Çünkü burası belâ bezmidir.

Bâkıyâ **bezm-i belâ**da neye döndük görsen

Nây-veş bagrumuzı nâle vü efgân deldi (G-501/5)

(*Ey Bâkî, bezm-i belâda ne hale döndük bir görsen. Neyin inleme ve figânı bağrımızı deldi.*)

Aşığa, çalgıcıdan duyduğu her nağmeyle o âlemden bir vecit, bir hâl gelir. (Şebüsterî, 2011: 164). Ney ve âşık hep ayrılıktan yana şikâyet eder, hicran derdiyle yanar. Bu beyitte de şair, aşkın verdiği ayrılıkla ney, yâr hicranıyla yakınan aşğın bağrını paramparça etmiştir. Belâ bezmi işte böyle bir yer.

Belâ bezmine giren başka bir hâle giriyor. Sevgilinin ayrılığındaki bezm, *bezm-i gam* veya *bezm-i belâ*dır. Bu bezmd e çalınan çalgı aletleri ise aşğın/ şairin nâlesi, âhıdır. (Kut, 1999: 622). Aşığ/ şairi derde ve gama mübtela ettiği için de belâlî bir bezmdir.

Cür'a-i câm-ı belâ-encâm-ı gam bî-hûş idüp

Âkıbet kıldı humâr-ı derd ü mihnet ser-girân (K-22/26)

(*Gamın neticesi belâ olan kadehinin son yudumu beni kendimden geçirdi ve sonunda mihnet ve derd mahmurluğu başıma ağırlık verdi.*) (Çavuşoğlu, 2001: 45).

Rindçe bir şair olan ve eğlenceye, hayatın zevklerine bir o kadar şiirlerinde yer veren Bâkî, meyhanede gamın etkisiyle belâ kadehinin son yudumunda sarhoş olduğunu bu dizelerinden anlıyoruz.

B.5) Diğer Anlam Alanları İçindeki Belâlar:

Bu bölümde Bâkî'nin belânın anlam alanları içinde olan beyitler incelenmiştir. Fitne, musibet, ceza, tasavvufî yorumu açık olan bazı beyitler bu bölümde gösterilmiştir.

Cihân emn ü emân buldı yine şemşîr-i pûlâdın

Belâ Ye'cûcına sedd eyledi İskender-i sâî (G-14/5)

(*Cihan çelik kılıcın ile yine emn ü emân buldu. Belâ Ye'cucına ikinci İskender sedd eyledi.*)

Kur'an'da da adı geçen Ye'cuc ve Me'cuc¹⁸ kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkıp insanlığa fesat vereceklerini biliyoruz. Zülkarneyn peygamber, karşılaştığı bu iki kavimi Hakk'ın yardımıyla sedd yaparak durdurmuştur. (Pala, 2006: 416).

Dil-i dervîş-i dil-rîşün du'â-yı subhğâhından

Belâlar eksilür câh u celâl u kibriyâ artar (G-64/6)

(*Gönlü ayarlı dervişin dili sabah vakti dua ettiğinde, belâlar eksilir, makamı, büyüklüğü ve ululuğu artar.*)

Beyitte geçen belâ ile fitne, musibet gibi şer olan belâlardır. Eğer insan sabah vakti gönlü ayarlı bir şekilde Rabbin huzurunda duaya dil dökerse, belâlar onun için eksilir.

Belâlardan emîn olsun cihânda

İlâhî izzetüñ hakkıçün âmîn (K-4/19)

(*Belâlardan emin oldun dünyada. İlâhî büyüklüğün ve kudretinin hakkı için âmin.*)

Sultan Süleyman Han'a yazdığı bir kasidesinde söyleyen Bâkî, padişaha duada bulunarak belâların sultandan uzak olmasını istemektedir.

Buradaki belâ, padişaha gelebilecek her türlü musibet, sıkıntı, felaket gibi belâlardır

Şiirlerinde tasavvufa çok fazla rastlanmayan Bâkî, yüzeysel de olsa bazen tasavvufla ilgili mazmun ve terimlere yer vermiştir.

Ko emvâc-ı belâ gelsün nasîbin rüzgâr alsun

Derûnun derdini keşf itme sen deryâ-yı 'ummân ol (G-11/ 4)

¹⁸ Bkz: Kehf/88, Enbiya/96)

(*Belâ dalgaları gelsin nasibini rüzgâr alsın. İç âlemin derdini keşfetme sen ummân içinde deryâ ol.*)

Deniz, birçok anlamda kullanılacağı gibi aşğın içinde bulunduğu belâ yurdunu da ifade eder. Bu denizin kıyısı yoktur. (Pala, 2006: 104). Yani varlıktan yokluğa doğru giden bir yoldur.

Tasavvufta deniz vahdeti, damları ve dalgaları ise kesreti simgeler. Hakikat ehli Allah'ı bir deniz, kâinatı da dalgaları olarak görür. Böylece dalgalar masivâyı simgeler. (Pala, 2006: 104).

Bâkî, iç âlemin, gönlün sırlarını keşfetmekten bahsederken bunun o kadar da mümkün olamayacağını, bu nedenle de insanın ummân içinde deniz olmamız gerektiğini dile getiriyor. Belâ dalgaları ise fanîdir. Esasında dünyadır. *Emvâc-ı belâ* dünyayı simgelemektedir.

Bâkî'nin şiirlerinde tasavvufî beyitlerin görülmesi çok tabiidir. Şairin bu beyitleri onun bir mutasavvıf olduğunu göstermez. Sadece şeriatı benimsemiş bir Müslüman olduğunu gösterir. (Yerdelen, 2000: 98)

Cûy-ı fenâyı halk birer ikişer geçer

Bahr-i belâdan ehl-i tecerrüd yüzer geçer (G-134/1)

(*Fena ırmağını halk birer ikişer geçerken, ehl-i tecerrüd belâ denizinden yüzerek geçer.*)

Ehl-i tecerrüd, Allah'tan başka her şeyden sıyrılıp, tamamıyla Allah'a yönelenlerdir. (Cebecioğlu, 2005: 266). Deniz esasında Allah'ı simgeler¹⁹. Bâkî, Allah aşkının ehl-i tecerrüd sahipleri için zor olmadığını dile getiriyor. Ayrıca fani âlemde bakî âleme geçişin imtihanı olan belâ denizinden Allah'a tam anlamıyla yönelen kişinin yüzüp kolayca geçebileceğini de söyleyebiliriz. Belâ denizini geçmenin şartı ise varlıktan, fanî olan her şeyden vazgeçip, bâki olana doğru yönelmektir.

C) SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

C.1) Fuzûlî ve Bâkî Divânı'nda Belâ Kavramının Karşılaştırmalı Değerlendirilmesi:

Fuzûlî'nin Divânında taranan ve incelenen *belâ* kavramının dinî ve tasavvufî düşünce yönü, beşerî ve dünyevî his ve düşüncelerden daha ağır basmaktadır. Bunda, şairin yaşadığı coğrafya, düşünce ve yaşayış ekolü vs. etkili olmuştur. Onun şiirlerinde *belâ* kavramını derin mânâ âleminde bulduk. Belâ kavramının geçtiği beyitlerinde şairin, dert ve belâlardan çektiklerini, belâ ve dert karşısındaki vâsf-ı hâlini, aşk yolundaki belâlardan memnun kaldığını ve genel anlamda hayatı boyunca çektiği sıkıntı ve dertlerden tasavvufî düşünce ve yaşayışını gölgede bırakacak bir şikâyetle bulunmadığına şahit olduk. Ayrıca belâ ve musibetler karşısında sabırla ve şükürle durulması gerektiğini; hatta şükürün, sabırdan önce olması gerektiğini şairin belâ ile ilgili beyitlerinde geçmektedir.

Fuzûlî'nin belâ kavramının geçtiği beyitlerde bile onun ilâhî aşk yolundaki lirizmin en zevkli ve samimi söyleyişleri bulunur. Hülâsa; şairin belâ ile ilgili beyitleri büyük oranda tasavvufî düşünce ve lirizm taşır. Bunun yanında beşerî ve sosyal psikolojisini belirten beyitleri de bulunur.

¹⁹ Şu ayet-i kerimelerde de tavsif edildiği üzere "Allah kıyısı olmayan bir denizdir". Bkz: Lokman/72, Sâd /54, Kehf/ 109.

Bâkî'nin belâ ile ilgili şiirleri büyük oranda beşerî ve dünyevî düşünce alanı içindedir. Tasavvufî boyut neredeyse yok gibidir. Bâkî'nin belâ ilgili beyitlerini daha çok aşk, âşık, sevgili, ağyâr ve bezm âlemi oluşturmaktadır. Bu yönden Fuzûlî ile benzerlik gösterse de düşünce bakımından farklılıklar vardır. Fuzûlî ile benzer bir diğer yönü de içli bir söyleyişi olmasıdır. Her ne kadar beşerî bir aşk ve sevgiliden bahsetse de Bâkî de aşkın ve sevgilinin belâsı karşısında içli bir söyleyişe bürünmüştür. Bazı beyitlerinde ise belânın Hakk'tan gelen bir kaza olduğunu, sabır ve dua ile def edileceğini söylediği anlaşılıyor. Bâkî'nin belâyâ karşı takındığı vasf-ı hâli çok sitemkâr bir tavırda olmadığını gösterir.

Her iki şairde de aşk, âşık, maşuk ile ilgili dert ve belâların yoğunluğu görülüyor.

C.2) Fuzûlî Divânı'nda Belâ İle İlişkilendirilen Kavramlar ve Mazmunlar:

Fuzûlî'nin belâyâ dair beyitlerinde belâ kavramının, edebî mazmun ve kavramlarla birlikte geçmektedir. Belâ ile geçen kavram ve mazmunları genel olarak şu şekilde belirtebiliriz:

Girdab, ma'şer, cürâ-i câm, muska, esir, kalkan, sabır, şükür, kûh, kûy, sahra, Mecnûn, Ferhât bahr, umman, derya, tufan, tîg, tîr, nâvek (ok), şarap – mey - bâde, göz , masiva , felek, aşk, âşık, ağyâr, halk, hicran, akıl, âh, cevri ü cefâ, gözyaşı, zindan, gönül, kalem, sevgili, zülf, kâkûl, perçem, naz, cilve, kaş (yay), kirpik, boy (kadd), bel, yüz (hatt), kadeh- peymane, bezm, bâde, bezm-i elest (ruhlar âlemi) ...

C.3) Bâkî Divânı'nda Belâ İle İlişkilendirilen Kavramlar ve Mazmunlar:

Bâkî'nin şiirlerinde yer alan belâ ile ilişkili mazmunlar ve kavramlar maddî ve beşerîdir. Aşk, âşık, sevgili, ağyar, bezm-meyhane, dert ve belâlar dünyevî ve beşerî çerçevesinde ele alınmıştır. Tasavvufla alakalı mazmun ve kavramlara rastlanılmaz. Tasavvufla ilişkili olarak yorumlanacak olan mazmunlar da sanat kaygısından ileriye gittiğini söylemek zordur. Genel başlıklar halinde belâ anlam alanı içerisinde ilişkili olan mazmun ve kavramları şöyle sıralayabiliriz:

Aşk (hevâ-yı aşk, belâ-yı aşk, aşk ehli vs.), ma'şer, kaza, giriftar-ı belâ, gönül, zindan, âşık, sevgili, zülf, naz, cemâl, gül, bülbül, bel, boy, leb, hatt, bûse, perçem, kakûl, fitne, kûy-ı belâ, bag-ı belâ, eşik, kirpik, kaş, tîr, hicran, ağyar, cevri ü cefa, sîne, bezm-meyhane (bezm-i belâ, künc-ibelâ, câm-ı belâ, bezm-i gam, nây, çeng, rebab), gam, keder, dert, bezm-i elest (rûz-ı ezel), sahra, kûh (dağ), seng, Mecnûn, Ferhât, Yec'cûc, Me'cûc, Firavun, derya, umman, bahr, fakr, mihnet, tac, taht, felek (zaman)...

KAYNAKÇA

Kitaplar

AKYÜZ, Kenan, BEKEN Süheyl, YÜKSEL Sedit, CUNBUR Müjgan (1997). *Fuzûlî Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

AYAN, Hüseyin (1981). *Leylâ vü Mecnûn- Fuzûlî*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

CEBECİOĞLU, Ethem (2005). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Anka Yayınları.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1997). *Bâkî ve Divânı'ndan Örnekler*, Ankara, Kitabevi Yayınları.

DEVELLİOĞLU, Ferit (2007). *Ansiklopedik Osmanlıca- Türkçe Lügat*, Ankara, Aydın Kitabevi.

GÖLPINARLI, Abdülbâki (2005). *Fuzûlî Divanı*, İstanbul, İnkilâp Yayınevi.

ISFAHANÎ, Râgıb- (Çev: Yusuf Türker) (2012). *Müfredat- Kur'an Kavramları Sözlüğü*, Ankara, Pınar Yayınları.

İŞİK, Şemsettin (2003). *İlk ahit: Elestü bi Rabbiküm- Kâlû Belâ*, İstanbul, Pınar Yayınları.

İPEKTEN, Halûk (2011). *Nef'i Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, Akçağ Yayınları.

- _____ (2011). *Bâkî Hayatı Sanatı Eserleri*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- KALKIŞIM, Muhsin (1994). *Şeyh Galib Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN, Abdülkadir (1995). *Fuzûlî –Muhîti, Hayatı ve Şahsiyeti*, Ankara, Kültür Bakanlığı, Yayınları.
- KAVRUK, Hasan (2001). *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, Ankara: MEB Yayınları.
- KUT , Günay (1999). *Osmanlı Ansiklopedisi*, “ Divan Edebiyatında Bezm, Âlât-ı Bezm ve Âdâb-ı Sohbet”, C:9, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994). *Bâkî Divanı*, Ankara, TDK Yayınları.
- OKUYUCU, Cihan (2006). *Divan Edebiyatı Estetiği*, İstanbul, L&M Yayınları.
- ONAY, Ahmet Talât (2009). (Haz: Cemal Kurnaz), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü- Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, İstanbul, H Yayınları.
- PALA, İskender (1998). *Divan Edebiyatı*, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- _____ (2006). *Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul, Kapı Yayınlar.
- SAMİ, Şemseddin(2007). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- ŞEBÜSTERÎ, Mahmûd, (Çev., Haz. Abdülbâki Gölpinarlı) (2011). *Gülşen-i Râz (Metin ve Şerh)*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihad(2009). *Fuzûlî Divanı Şerhi*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- _____ (1997). *Necati Beg Divanı*, Ankara: MEB Yayınları.
- TÜRK DİL KURUMU. *Türkçe Sözlük*. Ankara.
- YÖNTEM, Ali Canip (Haz: Ahmet Sevgi, Mustafa Özcan)(1996). *Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler*, “Fuzûlî ve Şairliği”, İstanbul, Sözler Yayınları.

Makaleler

- AYDIN YAĞCIOĞLU, Songül(2010). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Fuzûlî ve Bâkî Divanlarında Aşk Anlayışı ve Sevgili Tipi*, Volume 5/3, s.559-587.
- ÇELİK, Yusuf (2007). “Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi”, *Kur’an ve Hadislerde BelâKavramının Anlam Alanı Üzerine Semantik Bir İnceleme*, S: 27, s.161-177.
- DİLÇİN, Cem (1991). “Türkoloji Dergisi”, *Fuzûlî’nin Bir Gazelinin Şerhi ve Yapısal Yönden İncelenmesi*, S: 1, s.?
- GÜLER, Zülfü(2001). “Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi”, *Fuzûlî’nin Divanı’na Sosyal Psikoloji Açısından Bir Bakış (Ötekileştirilmiş Fuzûlî)*, S:7, s.85-106.
- ÖZEROL, Nazmi (2012). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Bâkî’de Gözyaşı*, Volume 7/3, s.2027-2039
- SELÇUK, Bahir (2005). “EKEV Akademi Dergisi”, *Fuzûlî’de Gözyaşı*, S:25, s.233-246.
- ŞAHİN, Kürşat Şamil (2011). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Sevgilinin Güzellik Unsurlarından Saç ve Saçın Âşık Üzerindeki Etkisi*, Volume 6/3, s.1851-1867.
- _____, (2012). “Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi/ The Journal of İnternational Social Research”, *Klâsik Türk Edebiyatında Sevgilinin Ayva Tüyyü/ Hat*, S:23,s.386-408.
- ŞENGÜN, Necdet (2008). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Klasik Türk Şiirinde Kalem Kasideleri (Kalemîyyeler)*, Volume 3/4, s.730-758.
- TANYILDIZ, Ahmet(2009). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Sevgilide Güzellik Unsuru Olarak Saç*, Volume 4/2, s.975-992.
- YERDELEN, Cevat (2000). “Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi” ,*Bâkî Divanı’nda Tasavvufî ve Dinî Öğeler*, S: 15, s. 95-110.
- YILMAZ, Nuran(2007). “Turkish Studies-İnternational Periodical For The Languages, Lirature and History of Turkish”, *Fuzûlî’nin Türkçe Divanı’ndaki ‘ Başına Çizginmek’ Tabirinin Türk Kültüründeki Anlamı*, Volume 2/4, 1095-1104.

Yayınlanmamış Tezler

- KILIÇ, Hayriye (2009). *Kur’an’da İnsanın Hayırla ve Şer ile İmtihanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ANKARA: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÖZTÜRK, Mustafa(2007). *Fuzûlî Divânı’nda Şikâyet*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet

- MÜSLİM, Birr, 2574. E-hadis.net. / www.hadisler.com.